

Minder

fra

Agerskov Sogn

Af

J. Fausbøl

Haderslev

Oprindelig trykt i *Modersmaalet's* Trykkeri

1910

Forord

Denne udgave af *Minder fra Agerskov Sogn* er en kopi af den oprindelige bog udgivet i 1910 af Jørgen Fausbøl. Originalens Sprog og stavemåder er bibeholdt.

Jørgen Fausbøl's efterkommere Anders Dons Hørlück, og hans søster Mette Thyssen, har givet tilladelse til udgivelse af denne kopi af den originale bog.

Bogen indgår som en del af en Sønderjysk egnsbeskrivelse for Branderup, Rurup, Roost og Agerskov, i forbindelse med udarbejdelsen af en Slægtstavle og -bog for Inge og Jørgen Brandt's slægt i Sønderjylland.

Egnsbeskrivelsen, slægtstavlen og bogen kan ses på Inge og Georg Brandt Christensen's Web [IGBC](http://www.igbc.dk), www.igbc.dk.

Udgave

- 1 J. Fausbøl, 1910
- 2 Georg Brandt Christensen, 7. August 2007.
Småkorrektioner i tekst. Struktur og layout ændret. Sidst i bogen er tilføjet en liste over de personer der er omtalt i bogen.

Indholdsfortegnelse

Forord af J. Fausbøl.....	4	Lidt fra Bovlund og Vellerup.....	27
Gamle sagn.....	4	Da Bovlund brændte	29
„Lysvraa“	4	Allerup Agre	29
Fra Lysmosen.....	5	En underlig en.....	29
Fra Gammelskov	5	Nis Pug i Vellerup.....	30
„Mølsaank“	5	En Ramse fra Bovlund om Vedsted Sogn.....	30
Et gammelt Dokument om Kirkens Jord ⁾	6	Gamle Andreas.....	30
Mere om Kirkens Land	6	En tapper Kone	31
Af Tiendelisten	6	Dansk samfund	31
Om Fællesskabet	8	Gestrup	31
Agerskov Grandebrev.....	8	Røverkulen	32
Langelund Mænds Vilkaar	9	Tingstedet	32
Markskel	9	Gestrup Enge	32
Præsten Snells Indberetning til Ole Worm	10	En Original.....	32
Hærværk i Agerskov Kirke	11	Skadborg Piger.....	33
Lutherske Præster efter Reformationen.....	11	„Han vilde sidde den af“.....	33
Provst O. Rieses Optegnelser i Kirkebogen	12	Fra Napoleons Tid	33
Lidt efter de gamle Retsprotokoller Taksation hos en Gaardmand i Galsted.....	15	„Jyver aa æ Bjerre“	34
Forskelligt	16	Kramsfugle	34
Henrettelsen paa Nujbjerg	16	To velkendte Mænd.....	34
De to Gravstene	17	Fra 48	34
Skrædderens Gravsten	17	Sangforeningen	35
Offentligt Skrifte.....	17	Agerskov	35
Af kirkebogen.....	18	Et Tingsvinde om Agerskov Engskifte	35
Stednavne paa Udflyttergaarde og Huse.....	18	Da Peter Thøjsen blev nedmanet	36
Ramser	18	Sogne-Degne	36
Børneramser.....	19	Agerskov Kro	36
Leg med Ramse.....	20	En Ramse fra Agerskov sogn	37
Fra Agerskov By	20	Regnings Opgørelse efter Barselgilde.....	37
Ramse om Bymændene i Vellerup	20	Rimbrev fra Per Top til Jes Enemark	37
Gamle Viser	20	Rangstrup.....	38
Den nyere Tid.....	22	Et Mageskifte	38
Knud Aagaard	23	Jørgensby og Johnsborg.....	39
Den evangelist-kristelige salmebogs Indførelse i Agerskov Kirke.....	24	Kulmiler	39
Lidt mere af Kirkebogen	25	Uldvarer	39
		Fra Langelund og Øksgaard	39
		Galsted.....	40
		Min Tak til „Dannevirke“	42
		Navneregister	43

Forord af J. Fausbøl

Agerskov Sogn er et stort Sogn, stort i Flademaal paa det nærmeste 4 (kvadrat)-Mil, vistnok det største Sogn i Nordslesvig. Derfor er der meget at fortælle, ikke alene om de indre Forhold, men ogsaa i Forhold til de omgivende Sogne.

I ældre Dage, da hverken Politik eller Landbrug tog Interessen fangen, i Fællesskabets Tid, var det Byens Ve og Vel, der laa Folk paa Sinde; mere udvidet blev det Sognet, og saa især for dettes Vedkommende Storheden i Forhold til Nabosognene, der blev lidt oversete. Som naar de fortalte dem i Branderup, at deres Præstekald var ringere end Agerskov Degnekald. Eller naar de lidt haanligt saa over til Tirslund Sogn, hvor de hverken havde Præst eller Kirketaarn.

Hvorimod den gamle Kone fra Hinnerup i Hellevad Sogn, der med store Forventninger om god Beværtning gik til Vellerup og Bovlund, men kom ærgerlig hjem og sagde, at hun ikke regnede Agerskov Sogns Traktater - hun maa have haft Vanheld, da Ugæstfriheden ikke er deres svage Side - tvertimod !

Om nu ovenstaaende kan staa i Forbindelse med følgende Ordsprog, som man hører i Agerskov Sogn: „Sæ, tøj ved, det er Hinnerup Kraad“, — vides ikke.

Med Hensyn til de indre Forhold, da havde hver By med sine særlige Love helt siden Valdemarernes Tid levet sit eget indsnævrede Liv kun for sig selv. Og mellem de otte Byer med otte forskellige Bylove og med saa højst forskellige Jordbunds- og Skatte-forhold kom det let til Rivninger, naar Ting, der vedkom hele Sognet, skulde behandles paa et Sognemøde, saasom hvad der vedkom Kirken, Kirkegaarden, Præst, Degn, Fattigvæsen, Vejvæsen og siden for en Tid ogsaa Skolevæsen, Dog især blev det galt efter 1802, da der blev foretaget en ny Land-Taksation og efter denne paalagt den ny Landskat, som var meget ubilligt lagt. Med selve

Skatten gik det, men naar den senere blev lagt til Grund for Fordelingen af de forskellige nye Udgifter, saa gav det Stridigheder, der let kan forstaaes, som naar i Aaret 1849 det tvungne Slesvig - Holstenske Krigsmaal fra Amtshuset blev bestemt at skulle opkræves efter Landskat, da maatte Bunde Refslund i Bovlund af 5 Ottinger betale ligesaa meget som baade Rangstrup og Rangstrup-gaarde.

Saadanne Misforhold gav ofte Anledning til, at Stridsbølgerne gik højt, der ofte kun blev til Skum, Men en Opkrævning af hver ny Afgift fremkaldte Strid, om den skulde paalignes efter den gamle, Norm, Maanedsskat, eller, som Øster-Sognet forlangte, efter den ny Landskat.

Naar man i Rangstrup fortalte, at de Bovlund'er aad Hø, saa maa dette anses som et Udslag af Misundelse, da Bovlund med den bedre Jord og store Høavl økonomisk beherskede Østersognet og særlig Rangstrup, der den Tid ansaas for en daarlig By, hvis Hovedindtægt var Tørv og Kul, saa en gammel Mand i Bovlund forlangte, at naar han blev begravet paa Kirkegaarden, maatte de sørge for, at han ikke kom til at ligge ved Siden af en Rangstrup'er.

Men nu er Forholdet helt anderledes, Rangstrup er bleven en af Sognets bedste Byer, og Bovlund lever endnu mere paa Fortiden.

Gamle sagn

De gamle Sagn er mestendels glemte, dog kan man endnu finde enkelte ældre Folk, der kan fortælle; men der skal siges. Det er ikke i enhver By, man finder saadan en gammel Fortæller, og det er paa høje Tid, at der samles og nedskrives. Her følger nu enkelte af de stedfæstede Sagn:

„Lysvraa“

„Lysvraa“ er en Lavning eller Dal paa den sydøstlige Del af Rangstrup Mark. Der har fra umindelige Tider ligget en stor Skat begravet, og den kan kun

komme for Dagens Lys, naar Arbejderne er aldeles tavse under Arbejdet.

For mange Aar siden var der tre Karle dernede for at grave efter Skatten. Da de havde strengt paalagt hverandre ikke at tale, saa gik alting godt, og efter længere Tids Gravning fik de fat i Øret eller Grebet paa Skrinet.

Saa kom der en Mand ridende tæt forbi paa en sort Hest og sagde: „God Aften og Guds Hjælp!" Men Karlene besvarede ikke hans Hilsen, og han red videre.

Siden kom der en sort Kokkemand, der galende spurgte: „Kan æ haal ham, kan æ haal ham?" Endnu var Karlene helt tavse og svarede ikke, men saa beundrende efter den galende Hane.

Men nu kom der en gammel rynket Kælling, der hoppede ved to Krykker langsom forbi. Hun spurgte ogsaa: „Kan æ haal ham, kan æ haal ham?" og stirrede stakaandet paa dem. Det kunde de ikke staa for. Den ene af Karlene svarede: „Do kan haal æ Døvvæl!" Saa sank Kisten, og ingen har siden set den.

Fra Lysmosen

I Lysmosen paa Rangstrup Mark er der en Skat begravet; men ingen kan komme i Nærheden, da der brænder en Ild over den, og der gaar tre Karle uden om den for at bevogte den, den forreste gaar med Hovedet under Armen. Dette er aldeles sandt, for Bold Sørrens har selv set den Hovedløse,

Fra Gammelskov

Den sidste Herredsfoged, der boede i Gammelskov, hed Peter Thøjsen. Han var en elendig og daarlig Karl, der for Betaling flyt-tede Byskellene, og han blev derfor meget forhadet.

Da han var død, gik han igen, og da man i Gammelskov vilde have Ro, saa fik de Præsten til at nedmane ham. Han blev saa nedmanet ved den nørre Side i Gammelskøvs Sjøv, og en stor Sten lagt ovenpaa Gengangeren. Stenen ses tydelig om Sommeren ved lav Vandstand,

„Mølsaank"

I forhenværende Laust Gaardes Eng i Agerskov har der i længst forsvundne Dage staaet en Vandmølle, Stedet findes let i Bækken Nord for Gaarden Kærgaard, hvor der i og ved Siden af Bækken findes en Del Stumper af nedrammede Pæle, Rester af Møllen, dens Ristæg og Stemmeværk samt et Hul i Bækken bag ved, der for 60 Aar siden var saa dybt, at Bunden ikke kunde naas med en 12 Alen lang Lægte; Stedet kaldes endnu „Mølsaank".

Efter Sagnet forsvandt Møllen paa en forunderlig Maade: Mølleren og Præsten i Agerskov kunde aldrig forliges; de var stadig i Strid med hinanden, Mølleren vilde altid drille Præsten og have ham til bedste. Saa en Aften sendte han Bud til Præsten, at han var syg til Døden, og om Præsten vilde komme for at berette ham.

Mølleren havde netop den Dag slagtet et Svin, det puttede han i en Sæk, lagde det i Sengen, dækkede det til med Dynen, kun lidt af Hovedet, som var ovenfor Dynen, bandt han godt ind i en „Hølle", en gammeldags Hovedklædning, saa nu skulde det forestille den syge Møller.

Præsten kom, satte sig ved Sengen, der kun var svagt belyst, begyndte at messe og tog forfærdelig paa Veje, især over Møllerenes Synd og slette Opførsel. Han vilde gøre Møllerenes Sjæl myg, for nu havde han Magten over den syndige Møller. Da han nu vilde til at give ham Brød og Vin, mærkede han Dødskulden, og ved nærmere at undersøge Sagen, opdagede han Svinet. Præsten blev lynende vred, fo'r ud og forbandede baade Mølleren og Møllen, og straks efter sank det hele i Afgrunden, saa nu er der kun disse Pælerester, der staar som et Vidne om Gudsbespottelsen. —

Et gammelt Dokument om Kirkens Jord ¹⁾

„Jeg, Nis Langelund, Herredsfoged i Nørre Rangstrup Herred med samtlige Herredets Sendemænd: Jens Hansen i Gestrup, Laurids Jensen i Branderup og saa videre:

„Kundgjøre vi for alle, at Aar efter Guds Byrd 1540 denne Manddag næst for St. Laurenty Martiris Dag, da var skikket for os og for flere Dannemand, som den Dag til Ting vare, og fremtraadte Brevviser Tyge Nissen i Bovlund med to Dannemænd, Per Bundsen og Per Christensen i Vellerup, og vidnede paa deres kristelige Tro, Sjæl og Sande: at de var i Agerskov forrige Torsdag, og saa, at Tyge Nissen stod paa Kirkens Toft, som Johannes Jepsen paabor, og gjorde Lov og Laughævd paa fire Ottings Jord, Ager, Enge, Skov og Mark, hvilke Jonas bruger og skylder aarligen til Kirken, fire Ørter Rug, og for en Eng, som kaldes Paulund, paa Bispel Mark tolf Skilling lybsk. Og for en Ager paa Hyld-Ager Norden for Jesper Callesens Toft, som Uffe Ivers bruger, og skylder derfor til Kirken hvert syvende Aar en Skjeppe Rug, Nitris-Kjær med alt Tilliggende fra gammel Tid, som Nis Bundsen bruger, og skylder aarlig til Kirken to Haderslev Mark. ²⁾

Samt to Ottings Jord paa Gestrup Mark, hvilken Hans Poulsen og Jørgen Jepsen bruger, og skylder aarlig til Kirken tolf Skjeppe Rug.

Den halve Kærgaards Mark, som Uffe Iversen bruger, og skylder aarligen til Kirken tolf Skilling lybsk.

En Ager paa Bovlund Mark i Gaardskjöld, som Bunde Madsen bruger, og skylder hvert syvende Aar to Skjeppe Rug. Og det halve Bjørneskov.

Paa alt dette gjorde Tyge Nissen med tolf Gilde-Mænd og gjæve Krav paa Kirkens Vegne og brast hannem ingen

---

¹ De romerske Tal og den gamle Stavemaade er noget forandret.

² Det er værd at lægge Mærke til, at man her ser nævnt Haderslev Mark, en meget sjældnen Mønt.

Navning (ingen Modsigelse), hvorfor han fik et fuldt Tings-vinde af otte Danne-mænd, som bekræftede foranstaaende. Og de lod deres Indsegler trykke neden under,

I Aaret 1617 var dette Tingsvinde bleven ulæseligt, hvorfor det efter Befaling af Provst og Ærkedegnen i Ribe, Ægidi Laurentii skulde paa ny oplæses og bekræftes paa Tinget, og saa afskrives paa Pergament, som Herredsfogden i Rovst, Jørgen Friederiksen, lod besørge.

1725 blev det igen oplæst og bekræftet paa Herredstinget."

Mere om Kirkens Land

Provst Otto Riese skriver: Det Kirkeland, som Rangstrup Bymænd giver aarligen 10 Skilling af, er en Toft, som ligger Norden Thomas Nielsens Gaard, eller den Gaard, som ligger Østersk i Rangstrup, som nu beboes af tvende Husbonder, som er Niels Nielsen og Christian Pedersen.

Det Kirkeland, som Jep Hansen i Gestrup bruger og giver aarligen tre Skilling af, er en Ager i Havertoft. Den strækker sig fra den søndre Ende til den nør Ende, som han selv har sagt den 12. November 1735.

Hans Clemmesen i Gestrup har ogsaa saadan en Ager for tre Skilling, som han giver aarligen til Kirken.

Kærgaards Mark skal være en Sjælegave fra en adelig Fru til Agerskov Præst og Kirke.

Af Tiendelisten

Den gamle Tiendebog over Kvægtienden gaar fra 1594 til 1694, altsaa i 100 Aar. Kvægtienden blev der ydet af Kalve, Lam, Grise og Gede-Kid. Hvert femtende Dyr skulde Bonden afgive i Tiende. Men da ingen havde 15 Kalve, Lam eller Grise, saa blev det forhaandenværende Opdræt, som Yderen havde, indført i Tiendelisten til næste Aar, og begyndtes der da at tælle med det indførte Tal, indtil man naaede Tallet 15. For Eksempel en Mand har dette Aar 9 Kalve. Disse blev indførte i Listen, Næste Aar har han igen 9 Kalve. De tælles saa til 15, saa skal det 15de

afgives og 3 Stykker indføres i Listen til det tredje Aar.

Af disse Kalve maa Bonden beholde den bedste, og den næstbedste gik til Kirken og Præsten, der hver faar Halvdelen. Disse skiftes til at tage først. Præsten faar sine in natura, og da Præsten den Tid ikke ansaa sig selv for god til at trække sine Kalve hjem, saa fremkommer Ordsproget: „Slæb ad, Hr. Pastor, det er en Kviekalv"! Kvie-kalve var den Tid de mest søgte.

Kirkens Kalve bliver vurderede.

Derfor hedder det hvert Aar: Den Søndag før Bar-tholimæe Dag blev Kirkens Kvæg-tiende vurderet 1599 til 20 Rigsdaler og 2 Skilling lybsk. Kirken tog først, eller ogsaa Præsten tog først.

Gammelskov har den Tid tre Gaardmænd, hvoraf de to med Slægtsnavnet Simonsen. Siden flyttede en Simonsen til Thomas Refslunds Gaard i Vellerup, og en Efterkommer er siden flyttet til Højsted Sogn, hvor Slægten endnu findes.

Paa nuværende Hans Lautrups Gaard i Vellerup boede 1599 Mikkel Hejnsen, derefter Iver Mikkelsen, Maren Ivers og 1692 er Peder Lautrup.

Ligeledes nævnes i Vellerup en Hans Skolemester.

1595 er der i Bovlund 5 Bondenavne, hvori Navnet Bunde findes: Jep Bundsen, Dinnis Bundsen, Iver Bundsen, Bunde Nissen og Bunde Madsen, samt Per Hansen „i æ Moes".

I Agerskov forekommer Navnet Kay. I Gestrup er der Navnene: Dinnis Hansen, Jens Yvsen, H. Peers. 1669 forekommer første Gang Maren Skade paa Jef Skrydstrups Gaard. At Skadborg har faaet Navnet efter hende, er utvivlsomt; Huset er muligvis bygget som Aftægtshus.

Sindet har ved Aar 1640 to Gaardmænd. Men da Per Hansen i Faarehuset ingen Besætning ejer, er han tiendefri. Siden blev Faarehus til en velbesøgt Kro, især af Fragtmændene fra Ribe. Over Døren stod der: „I Dag for Penge, i Morgen gratis."

Oksgaard har 5 Tiendeydere, deraf 3 med Køer, den sidste er Mariane Torstens og hendes Kæreste.

Krigene i Christian IV.s og Frederik III.s Tid viser i nogle af Byerne et sørgeligt Billede. I Bovlund gaar det dog nogenlunde, denne By er bleven forskaanet en Del i Krigen, og den herskende Sygdom, især Blodgang, har ingen Høst haft der.

I 1595 har Bovlund 30 Tiendeydere, og lige efter Krigen er der endnu 24, som giver Tiende. I Vellerup var der i den gode Tid 18 Ydere, deraf 15, der holder Køer. Efter Krigen er der kun 8 tilbage.

Agerskov har begyndt med 24 Ydere, men efter Krigen er der kun 12.

Galsted har før Krigen 18, efter Krigen kun 5. Rangstrup begyndte med 22 og endte med 8. Mellerup har 11, som blev til 2, Langelund 5, som bliver til 1, Oksgaard 4, som svinder ind til 1. Gammelskov har efter Krigen slet ingen.

Gestrup, der 1612 havde 26 Tiendeydere, kom 1632 ned paa 15. 1659 er der 13, men 1661 kun 8, og deraf er der kun fire af de gamle Navne, de fire andre er nye Mænd; her maa Pesten have gjort en stor Høst.

Der fortælles efter de Gamle, at i Rangstrup blev kun een Bondemand i Live. Han flygtede fra Byen ud i Mosen og gravede sig ned i „Sjøvet Bold" Østen for Kirkemosen. Han blev Stamfader til Slægten Holm, hvoraf der er flere Efterkommere paa Egnen.

Aaret 1661 har Præsten Johannes Snell indført følgende Bemærkning: „Kvægtiende af Agerskov Sogn beregnes fra 1658, eftersom formedelst Krigstiden intet siden er opkrævet eller oppebaaren".

Grise og Svin forsvinder nu helt af Listen, og kommer ikke mere. Skovene er borte, dels afbrændte, saa der kan ingen Svin drives paa Olden.

I Aaret 1696 er alt nogenlunde i de gamle Folder: Agerskov har 20, Bovlund 33, Gestrup 26 Ydere; men Oksgaard har endnu ingen Køer, og i Langelund er der kun to Mænd, som har Køer.

1681 har Præsten Fotz sat denne Bemærkning: „Efter Hr. Peders Død blev det bevilliget, at der maatte anordnes en Capelan, indtil Hr. Peders Søn, Hr. Jonas Pedersen, med sine Studeringer

kunde blive dygtig; han blev kaldet 1622. Han døde i Closter, blev ført her

tilbage og begravet i Agerskov Kirke."

Om Fællesskabet

Det er nu godt og vel hundrede Aar siden, at Jorderne blev udskiftede og Fællesdriften for Landsbyerne ophævet, og skønt den havde bestaaet uafbrudt helt fra den tidlige Middelalder og indtil omkring 1800, saa er den af nuværende Slægt aldeles glemt. Kun enkelte Rester i Folkemunde er bevarede fra denne mærkelige Tid.

Hvordan Landsbyerne er opstaaede, kommer ikke denne Fremstilling ved. De var her helt fra den graa Oldtid og Gaardene i Regelen tæt sammenbyggede, ofte med 2 Familier i een Bondegaard. Bymarken blev drevet i Fællesskab efter aftalte mundtlige Regler eller Love, som blev vedtagne paa Grandestævne.

Men disse Vedtægter blev for mange og kunde ikke huskes; derfor blev de fra Midten af det 15. Aarhundrede nedskrevne og baade efter Befaling og som Sikkerhed oplæste paa Herredstinget og indførte i Tingbogen; Byen fik en Afskrift, der var lovlig indført paa Byens Ejendoms Omraade og havde Retskraft overfor de Genstridige. Denne Lov, eller som den senere kaldtes: Grandebrev, kunde forandres, naar Grandet var enigt; men man skulde søge øvrighedens Tilladelse til Forandringen.

For Agerskov By er Forfatteren af dette i Besiddelse af tre noget forskellige Grande-breve eller Grande-Vider og -Vilkaar. Det ældste er fra Aar 1592.

Agerskov Grandebrev

„Vi efterskrevne: Hans Outsens i Roost, Herredsfoged i Nør-Rangstrup Herred, Chresten Jepsen i Veftoft, Tærsten Persen i Roost og Hans Olufsen i Gestrup, Sandemænd i forn. Herred, gjøre vitterligt for alle, at Anno 1592, den Tirsdag næst for Søndag Jubilata, som er den 18. April, var skikket for os og menige Herreds-mænd, som den

Dag til Ting var, denne Brevviser Las Jensen af Agerskov med fuld Myndighed af sine Naboer, paa deres Vegne stod paa Ting og lydeligen æsket og fik et fuldt Tingsvinde af 8 uvildige Dannemænd som vare . . . ., hvilke vidnede paa deres kristelige Tro, Sjæl og Sande, at de saa og hørte, at Las Jensen og sine Grander vedtog at vilde holde deres Grande- Vilkaar, som følger:

At de vilde holde en Markmand.
Hvert Aar at vilde saa tredie Kærv Rug,

De vilde ingen Heste eller Øg have tøjrede i Engen efter Høsten, førend Aartaget er lagt.

Ikke heller vilde de have Øg tøjret i deres Kogang,

Hver Mand skal have sine Gaarde og Leje færdiggjort og lukket 14 Dage efter Voldborg-Dag,

Hver Mand skal save Hornene af sine Køer,

Ingen skal holde Heste ugilde, som ikke er fem Rigsdaler værd,

Ingen Mand maa holde Geder sin Nabo til Trods og Skade og skal ud af Byen, hos hvem de findes,

Ingen Mand maa gaa i Eng og Ager, før de bliver enig,

Ingen maa have Særdrift efter Voldborg-Dag, enten med Køer eller andet Kvæg, førend Hjorden tager dem, og ingen maa have Øxen eller ungt Fæ med Kohjorden, undtagen de alle er enige derom.

Hver Mand skal holde sine Hørregaarde stærke og faste, og ingen maa ruske Hør, før de er enige og ingen bryde sine Gaarde op, før alt Hørret er afført,

Ingen maa have mere end 5 Nød, 3 Grise og 3 Øg til hver Otting, som været haver fra gammel Tid,

Ingen maa tøjre Heste eller drive med Hjord, Plage, Kretter eller

andet paa Præstens Mark imod hans Minde,

Ingen maa tøjre Heste eller Kretter paa Stubben, før alt Kornet er indbundet,

Ingen Udejer maa grave eller tage Tørv paa Lyse-Mosen, Men hvem som sælger Lysetørv, han skal tage af dem hjemme ved sit Hus,

En Horsdreng, Svinedreng og Kalvedreng skal alle Naboer være samdrægtige om at holde, den ene saavel som den anden,

Naar de skulde hente Hyrden til Byen, skal de alle være lige forpligtede til at hente ham, alle som har Heste og Vogn,

Naar de stævnes til Grande, skal hver møde, som er oven Senge, eller har lovligt Forfald imod fire Skilling Brøde og strax at pante.

Hvem der forbryder sig imod disse Artikler, han skal brøde til øvrigheden fire gode Dalere, til Herredsfogden to Daler og til sine Naboer og Grander en god Tønde Riber Øl."

I Aaret 1753 er Grandebrevet fornyet, en Del Forandringer er foretagne; der er ikke længere nogen Fællesdrift af Svin og ingen Svinedreng - Skovene er borte, saa ingen Svin kan holdes.

Præsten og Præstegaarden har faaet en Del Begunstigelser. Om Riber Øl er der ikke Tale; alle Bøder skal Oldermænd indkræve straks, og han skal gemme dem for at anvende dem til Hyrdens Løn.

Der er taget mere udførlige Bestemmelser om Græsningen, f. Eks.: „Den som har Inderster i sit Hus, skal kvitte af sit eget for de Faar og Køer, som Indersten har."

Grandebrevet er underskrevet af alle Bymænd og oplæst paa Tinget samt indført i Retsprotokollen den 1. Februar 1753.

Langelund Mænds Vilkaar

Den 4. Juni 1695:

„Ald vor Agerjord er delt i 8 Indtægter, og som vi tager ind første Gang, saaledes skal det vedblive.

Ingen maa saa Tadder i Stubjord, men altid i Grønjord, og fremdeles altid have vor Sæd saaledes, nemlig: en Kjærv Tadder og to Kjærve Rug efter Gøden, med mindre at vi ville saa en Kjærv Havre, men ikke saa mere end tre Aar i hver Indtægt.

Dersom nogen i Høstens Tid bliver syg, da haver de, som ere sunde, at hjælpe den Svage sit Korn at indbringe.

Men ere alle ved Helbred, da har hver at gjøre sit Arbejde. Dog naar det hænder sig, at den ene faar ophøstet og indbundet før den anden, da skal han frede den andens Korn i fire Dage, saa at han kan faa sit Korn ind-bjerget uden Skade.

Naar vi freder noget Græs til vore Bester i Taddersæden, da maa enhver tøjre paa sit eget og ikke komme sin Nabo for nær, og skal denne Fredning staa til St. Hansdag.

Ingen maa lade nogen Fremmed grave Tørv paa vor Mark, men kun selv grave til sin Fornødenhed.

Og skal den ene hjælpe den anden, hvor fornødent gjøres, baade med at støve Vandet paa vor Jord og at lukke Lykkerne."

Markskel

Et Forlig i Gestrup den 22. November 1687 indeholdt følgende: „Da der har været Strid angaaende Meldkjærs Skift og Deling, hvori fem Mænd findes at være brøstholdne, saa har samtlige Naboer forenet sig om, at disse skal have Aabod: At deres Ager og Eng skal være noget bredere efter deres Ottings-Laug, hvilket Byen selv skifter og gjør Ligelighed med hverandre."

Den 16. August 1692 fremføres ved en anden Strid mellem Køber og Sælger om en Mark, der hedder Lykerdal, som Bevis, at baade Lykerdal og hele Gestrup Mark er „rebdragen" (opmaalt).

Den 2. Marts 1706 faldt der Dom imellem Agerskov og Rangstrup:

„Omendskjønt de Agerskover anfører, at de har den omstridte Mose i rolig Hævd, saa kan det ikke

kjendes gyldigt, uden at de fremlægger Bevis for deres Paastand. Et Tingsvidne er ikke saa stærkt, at det kan kuldkaste Loven." Der fortælles, at ved Processen om Kirke eller Nymose blev Skellet flyttet længere mod Øst, og ved dette var Præsten behjælpelig. Han paastod, at det rigtige Skel var der.

Da Agerskov siden udskiftede Mosen, gav de ham for Hjælpen et 3 Ottings Moseskifte i Stedet for et 2 Ottings, som han kunde tilkomme.

En Del Aar derefter fordrede Præsten Land til en 3 Ottings Gaard, da han havde et 3 Ottings Moseskifte, som han ogsaa fik.

Præsten gravede Tørv i sit Skifte; men en Aften, da han kom forbi Mosen kørende fra Rangstrup, da stod 3 Stakke Tørv i lys Lue, Siden gravede ingen Præst Tørv i denne Mose.

Det hedder videre: „Bliver der Trætte om Markskel, da skulle Sandemændene sværge om Skellet, og da her ingen mindes, at der her er svoret, saa gaar det til seks Mænds Syn og siden til Sandemændenes Kiendelse,“

Under den 5. Juli 1707: „Skjel imellem Galsted og Veftoft. Tolv Synsmænd fik først paavist en Sten i Fruevad, som de Galsteder paastod skulde være Skjelsten, den blev opgravet og omvældt, men der fandtes ingen Skjelstens Tegn under den. (Under en Skelsten blev der lagt Glasstumper og Flintesten). Saa satte de en Stage med et Klæde midtstrøms i Fruevad og gik til en anden Sten, som blev omvældt, men heri fandtes heller ikke Tegn uden nogle smaa Flintesten omkring ved den. Siden Øster paa fandtes en rigtig Skjelsten med sandt Tegn under, og det berettes, at være en Sidesten til Veftoft Mark. Gik saa længere Øster paa, hvor der fandtes en rigtig Skjelsten, hvilket de Vedkommende samtykkede i at være en Hjørneskelsten mellem de tvende Veftoft og Galsted samt Veftoft og Jægerlunds Lodsejeres Marker.“

Præsten Snells Indberetning til Ole Worm

Den danske Oldforsknings Fader, den lærde Mand Dr. Ole Worm, Professor i København, fik udvirket i 1622, at der udgik Befaling gennem Biskopperne til alle Præster i hele Landet, at de skulde indsende alle gamle Dokumenter af historisk Værdi: Runekalendere, gamle Sager, Beretninger om Runestene, Stensætninger og deres Betydning.

Men hvad Worm især søgte, var det jydsk Hyldningssted „Danerlyng“. Han fik fra alle Steder benægtende Svar, at ingen vidste noget om „Danerlyng“.

De fleste Beretninger indkom 1638. Beskrivelsen fra Agerskov Sogn er forfattet af Præsten Jonas Petri Snell, der overtog Kaldet efter sin Fader 1620. Det var denne Præst, som Polakkerne med Vold hentede i Kirken, just som han uddelte Brød og Vin, mishandlede og førte til Løgumkloster. Han døde kort derefter af den gængse smitsomme Sygdom.

Præsten skriver: „Der findes her paa Agerskov Mark en Særmærk, som kaldes Bispel, paa hvilken i gammel Tid har staaet en stor Skov, af hvilken nu kun er tre smaa Skov-hoveder til Stede, som have hver sit Navn: Ingeriis, Egelund og Bispel. I dette findes nogle faa Sten. Paa dette Sted siges der af de Gamle at have staaet en Herregaard.

Ligeledes findes der ogsaa paa vor Mark en Bæk, som haver sit Udspring fra Rævbjerg og andre smaa Bjerge, og har siden sit Løb til det Vesterhav.

Imellem Agerskov og Gestrup findes en Lund, som kaldes Bjerninglund.

Ligeledes findes her nogle smaa Skove i Sognet, som er Gammelskov, Galstedskov, og paa Vellerup Mark nogle faa Træer, som kaldes Hyholm. Dernæst paa Bovlund Mark findes et Elkjær, som kaldes Hjelmsholm eller Slajkjær, og ved samme findes en Plan (Slette), som kaldes Baalsted, paa hvilket siges at have standen en Herregaard. Og der fortælles, at her til Agerskov Kirke kom der hver Søndag 6 a 7 Karne (lukkede Vogne).

Bjergene anlangendes findes der ikke mange her i Sognet uden nogle smaa, som kaldes Stenskovbjerg, Brunbjerg, Rubjerg og nogle Høje, Skjærlund, herpaa Agerskov Mark. Paa Vellerup Mark findes et Bjerg, som kaldes Kvindelum og paa Bovlund Mark et, som kaldes Molbjerg,

Ligeledes paa Galsted Mark ligger en Agervang, som kaldes Dohøj, Dohoved. Der fortælles af de Gamle, at de havde der begyndt at bygge en Kirke, men hvad der om Dagen blev tilført, blev om Natten borte og funden paa det Sted, hvor Kirken nu staar, en Agerlængde fra Agerskov."

Hærværk i Agerskov Kirke

Den 8. Juli 1673 mødte Præsten Johannes Snell paa Tinget og klagede over N. N., at han er indkommen i Agerskov Kirke med dragen „Degen“ (Sværd) „og gjort Uform“. Præsten forlangte, at det paalagdes Kirkevægerne at forfølge Kirkens Sag ved lovlige Klage og føre den til Ende.

Derefter indkom Klagen paa Tinget. Der blev optaget Syn af 6 Mænd, og de vidnede:

at eftersom Loven siger, at hvem som bryder ind i en Mands Hus, da dømmes det som Hærværk, men da denne Ugerning er sket i Guds Hus, som er hver Mands Hus, saa blev han derefter at dømmes for Hærværk, hvilket stadfæstes af Herredsfogden og de 8 Sandemand.

I det syttende Aarhundrede var det almindeligt, at en fri Bonde mødte med Vaaben; men da han kommer i Kirken med draget Sværd, har Manden utvivlsomt været beskænket. - Dommen er her afsagt af de 6 udvalgte Synsmænd eller Nævninger og bekræftet af Herredsfogden med Synsmændene. Det er fuldstændig Nævningeret efter Valdemars jydsk Lov, som var Lov her indtil Aar 1900, og endnu i Arvesager er gældende for de Ægtefæller, der er gifte før Aar 1900.

Lutherske Præster efter Reformationen.

(Efter O. Riese)

- 1) Petrus Mathiæ, kaldet 1528, hvis originale Kaldsbrev er i min Forvaring.
- 2) Thorkildus Madsen var ogsaa Provst i Herredet og Præst i 71 Aar, blev 105 Aar, saa 6 Konger: Rad af den oldenborgske Stamme, ej den første Christian, men nok den fjerde Christian. Helvaderi skriver om ham til Slutning: Vidi et novi virum.
- 3) Peder Johnson, en Bonde-Søn i Agerskou, født i den Gaard, som blev kaldet Tyrholms Gaard, beliggende næst Vesten for Degneboligen, var den Tid 3/8, men siden er den delt i tvende mindre Gaarde, som nu besiddes af Jes Hansen og Hans Hansen Skrædder. Tyrholms Gaard, Degnens Huse og den Gaard Norden for Degnens stak Polakkerne Ild i - døde 1630.
- 4) Jonas Pedersøn, den forrige Søn, vocatus 1631. Skal være taget i Findtid fangen ud af Kirken, da han uddelede Sacramentet, ført til L. Closter, hvor han skal være død, men dog begravet i Agerskou Kirke for Alteret.
- 5) Johannes Johnsen Snell, en Søn af forrige, og min Moders, Anne Johannes D. Snelles Fader, var Præst i 15 Aar, døde af smitsom Sygdom, som den Gang var gængs i Sognet.
- 6) Anthonius Davidsøn Foss Ripensis, vocatus 1676, var Præst i 20 Aar, en Elsker af Vocal Musique, har og oversat en Del af Davids Psalmer paa Vers, var og Provst i Herredet.
- 7) Christian Ottesen Riese, født paa Ærøe i Riese By og Sogn, kaldet 1696, døde 1747, var 85½ Aar gammel, var og Provst i Herredet.
- 8) Otte Christian Riese, født i Agerskou 1697, den 1. Maj, blev Capellan pro persona, 1730 vocatus, Sognepræst, siden Provst i Herredet 1760.

Foranstaaende Præste-Række er indført i Kirkebogen af ovennævnte Otto Riese, der var født i Præstegaarden, hvor hans Moder, en født Snell, ogsaa var født, saa han vidste god Besked om Fortiden, og her i Kirkebogen optegnede han en Del forskellige kulturhistoriske Ting, som her skal gengives.

Otto Riese havde en længere lærd Strid med Nabopræsten, Provst Gutfeldt i Bevtoft om Solsystemet; de udgav begge flere Smaaskrifter i denne Sag.

Rieses tvende Søstre blev gifte med de to Brødre, Biskopperne Brorson.

Provst O. Rieses Optegnelser i Kirkebogen

„Agerskov Kirke, kaldet Dionysis, skal noget nær være den største, stærkeste af Bygning og Regulaireste inden og uden, Brøns undtagen og aleneste, i Nør-Rangstrup Herred, men og mange andre Herreder paa mange Mile trindt omkring.

Den bestaar af smukke kvadrat og gode Mursten, næsten overalt betækt med Bly.

Synes ej at være ret gammel, derom vidner Træværket eller Tømmeret overalt og et gammel Sagn, at samme er fældt paa Gammelskov Mark. De gamle Donationer til Kirken ere efter den Gidsning, jeg har derom, fra de sildere katolske Tider. Dog, kan det være, at saavel her som andersteder, først har staaet en Kirke bygt af Træ.

I Kong Christian den 4des Tid blev den mindre Klokke afhent, som og paa flere Steder at gyde Støkker (Kanon) deraf, at bruge i samme Krigstid. Min Fader lod i Steden gyde en 1720 i Husum, som kom til Skade 1771, da jeg som Kirkeværger og Laus Lassen i Agerskov besørgede en ny fra Rendsborg, som blev 100 a 130 Pd, større som den forrige.

Udi min Tid ere Stolene overmalte, omgiorte og satte i lige Linie, alle med Dørre for og malet, hvilken Malning 1770 med bedre Farve blev renoveret. Da Stolene blev giorte lige i Gangen, saa og mere sammendraget og snevrere, blev vundet 5 Stole ialt og rum til 30 Personer mere som før. Pulpituret

har min Fader ladet bygge i 1727, saa at Kirken noksom kan rumme Sognets Indbyggere paa nærværende Tid, skønt de i de 60 sidste Aar er blev-ne flux flere. For nemlig ved de mange Leje-Huse, saa og nogle Aftægts-Huse, som i alle Byer ere blevne bygte.

Altertavlen, som var ikkun maadelig mahlet, er omgiort af Anders Vindfeldt fra Rurup, en god Mester 1765.

Krucifikset er og paa ny udstaferet.

Anno 1740 anskaffet et Engle-Billede fra Kjøbenhavn, som holder Døbefadet, saa at man ej har behov at gaa langs ned igjennem Kirken til Funten, naar Børn skal døbes. - Loftet er og med nye Fielle og en Vielse indlagt, dito malet for faa Aar siden, dito Kirkegulvet med hvide Boustener belagt.

Et Conterfei paa den nør Side i Choret anskaffet, som Kiendere agter for et Mesterstykke og skal være en Copie af det fortræffelige, som findes i Strasborg.

Udi Choret er de 12 Apostler og Evangelister, skildret i den vaade Kalk, agtes for noget rart, i mine Tanker saa gammel en Malning som Kirken.

For Ildebrand og Tyve-Haand tænker jeg, at vores Kirke har været befriet, siden den er bygget indtil nu.

Stæterne Østen og Vesten har jeg ladet opmure paa ny og Traiporte forfærdige. Kirkemuren er forbedret trindt omkring; men især er lagt megen Flid paa levende Træer inden Muren; først med Linde og nogle Avnbøg, dernæst, da de ej lykkedes, med nogle Rønne, Aske og Hessel; men da efter en Del Aars Forløb blev befunden, at Aske-Træer nesten alene var de, som vilde kiende sig ved Grunden og bedst kunde modstaa Vinden, er der tilsidst fat af det Slags, saa og nogle Egetræer til en Prøve trindt omkring.

I det øvrige har Kirken smukke Indkomster; saa at i min Tid i en 14 a 16 Aar, uagtet at der var giort store Bekostninger, meget er bleven betalt til afbrændte Kirker. Efter det ny Reglement har vores Kirke oplagt flux over 1000 Rd. For nogle Aar siden ere tusinde Mark lybsk deraf satte paa Rente, hvilken Rente, da Kirken er formuende,

aarlig kan oplægge mere. S. T. Biskop Block var saa gunstig indtil videre at forunde Sognets fattige Børn til Skolegang Bøger, item en anden god Bog at uddele til forskiellige i Menigheden, hvorfor ved Kirke-Regnskabers Holdelse en specifique Regning.

Fra Munketiden eller før Reformationen har jeg ej kundet faa nogen Efterretning af Betydenhed. Saameget vides, at Nitris-Kjær skal have været et Munkesæde. Man nævner en Munk Hr. Nit, som der skal have boet. En gammel Vej fra Stedet til Kirken, som er dyb, synes at bevidne dette. Tilmed ses af Kirkens Laughævd, at den egentlig er en Kirkens Gaard, men siden ses cedeviset, da den nu staar for en liden 1/2 Gaard, eller kanske rettere for 1½ Otting.

At den sidste Munks Naun har været Erik, derom har jeg seet et gammelt Document. At han har boet udi nærværende Præstegaard, slutter jeg af Eriksdam 100 Skar Norden for Præstegaarden anlagt i Bækken, som i mine yngre Aar havde kiendelige Volde paa den ene Side, dito af den Steen, som kaldtes Eriks Steen, som gjør Skiellet imellem Agerskou og Kjærgaards Mark, den staar mere Sonden som Norden derimellem. Det, som ligger Østen for Stenen, deraf hører 4 Acre til Bovlund, hvad der siden ligger Østen igien derfor, hører til Agerskou. Det Dige, som jeg haver ladet kaste i min Tid, og som løber Sønder og Nør, gjør Skiellet imellem det, som hører Præsten og Kirken til, hver Halvdelen af Ager og Eng. Synes mig af Omstændighederne, at Erik Munk har været en temmelig myndig Mand.

Hvad Religionen angaar, da maatte det mulig tjene til nogen Oplysning, især da jeg har nu oplevet det 75. Aar, og som her er født og opdragen (skøndt de Aar, jeg har været paa Universitetet, og en Deel Aar i Condition hos et højt Herskab afgaar).

Levninger af den papistiske Overtro har jeg, da jeg kom til bedre Indsigt, især da jeg i 1729 kom til at assistere min gamle Fader, fundet adskilligt, endog her som andre Steder saadant,

som synes at have havt en Smag af Hedenskabet: Vantroen var aparte da som nu.

Det er vel saa, at nogle grove Spil og Leeg vare ved Slutningen af forrige 17de Seculum bleven mindre.

Den sidste Liigvagt blev holden i dette Seculi Slutning, som var over Peder Jerresen i Agerskou, hvorpaa nærværende Tid, Søren Poulsen boer.

Jeg har i mine yngre Aar erkyndigt mig, hvad dette vilde sige. Gamle H. S. i Agerskou, som var med, fortællede mig følgende: Naar de unge Folk om Aftenen vare samlede, faldt de alle paa Knæ og bade Fadervor, derpaa opstode de at lege, der blev og sagt, naar de samles, og en efter den anden indkom i Stuen, hvor Liget stod: Gud give det salige Liig en glædelig Opstandelse! Det gik ordenlig til, thi før disse Ceremonier var forrettet af de unge Folk, som vare samlede, blev Skuepladsen eller Ballet aabnet - en agerede Præst med en Øgepude om Halsen, som viede et Par Folk. Disse bleve overøst med en Skaale mindre eller mere Vand. Man legte om Pant, andre skammeligere Ting meldes ikke.

Det fornemste var at danse og synge om den Affødes Kiste, især sluttet trind Dands. Man quædede tildels derved, tildels sang man og Viser, som jeg i min Ungdom har kiendt og hørt. - I Dagningen forføiede sig hver til sit. Man spillede Kort paa Kistelaaget.

Fastelavns Optog var og i Brug i de samme Tider endnu. Unge Karle førte en Plov fra Huus til Huus i Byen. De sang, en Vise for Døren, da de droge omkring med Ploven. Husbonden, som agtede sig det for en Ære, gav det, som kunde tjene til deres Gilde, i Vare eller Penge eller og begge Dele. Der som de Plovmand ej bleve artig beegnet, torde de vel sætte Plovjernet imod Dørstængere eller gjøre anden Fortræd. Om den Maade at ride Sommer i Bye og her, som efter har skeet 1721 og følgende Aar i Sjælland, har været brugelig, er mig ej bevidst.

Det Straa, som den Afdøde havde ligget paa, blev brændt paa Gaden og nøje Agt givet, om Hulingen i Asken

præsenterede Spor af en stor eller liden Færd, og derefter dømtes, om et voksen eller ungt Menneske først skulde følge, dog har jeg i min Tid ej set denne Ceremonie i dette Sogn, men derimod bemærket, naar var at erackte nogen, som var syg til Døden, udpustede Lyset, og at man gav Agt paa, hvad heller Røgen drev efter Døren eller i Vejret. Af det Første prognosticerede man, at den Syge skulde døe. Jeg pleiede i første Aaringer at vende det om, før jeg tog Afsked, derhos at overbevise Folk om den Daarlighed, Røgen vilde vel drages derhen, hvor Trækket af Luften drev hen.

Overalt betydede jeg dem, at Lyset skulde være tændt, det var intet Sacramentets Brug vedkommende.

Forstandige Folk lade sig overbevise, og er denne Ceremonie af de allerfleste afskaffet. Mere uskyldig har jeg funden det, at Folk løfter ved Hatten, naar de gaar ind paa Kirkegaarden, saa og naar Klokken bliver ringet. Jeg har sagt dem, at den Brug var kommen op i de catolske Tiider, da Kirkegaardene bleve indviede, og Klokkerne bleve døbte.

Den Viin, som har været brugt i Alters Sacramente er ofte begiert af mig i de første Aaringer til Syge. Jeg har ej just haardeligen bestraffet dem derfor, men om de have været fattige foræret dennem en Pæl Viin og alletider undervist dem om Sacramentets rette Beskaffenhed, og at den Overtro har sin Oprindelse af Pavedømmet, som lærde en Transsubstantion eller Forvandling, af Brød og Viin.

Kirkebly er og bleven begiert da og da, jeg har om saadanne Ting da og da funden Lejlighed at tale paa Kirkegulvet i Catechisationen. - Dagvælgere ere der endnu en Levning af iblandt os.

Jule-Stuer vare ej alene i det forrige, men og en Romtid i Begyndelsen af dette Aarhundre. Man kalder disse Øvelser i denne Egn „Leegs“. De Unge samlede sig snart af en, snart af flere omliggende Byer, fornemlig at dandse hele Natten igennem. Der blev og spillet Kort, sviret fælt og Slagsmaal for in Summa,

det gik da som nu, hvor disse Ting ere i Brug, megen Ugudelighed i Svang. -

Det var her i Sognet meget Brugt at søge Kroen, mestendels om Søndag Eftermiddage og sidde over om Natten. Der spilledes Kort, og man havde fælt Slagsmaal og deslige for. - Banden og Sviren var fast alles Brug.

Kundskaben var ringe. Ungdommen lærde Lutheri, liden Catichismus, naar de kunde den uden ad, blev det derved, udi forrige Tider vare mange, som ej kunde læse. Udi dette Secule kom von Støtzens Forklaring i Brug her i det Slesvigske. Det blev og derved at kunde den uden ad, at præparere Ungdommen til Confirmation var og i Brug, og om nogle faa Spørgsmaal blev tillagt, var de ej af nogen Betydenhed. -

Det skeete, at Hr. Nicolaus Broder-son, som siden blev kaldet til Frederiksborg, til sidst til Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, kom Anno 1715 til Bedstede, saa vidt mig bekjendt, blev han den første, som med ret Iver og Nidkærhed antog sig Christendommens Sag, han var en Lærd og synderlig Orthodox, men havde som mange andre et forudfattet Præjudicium imod Speners Forkyndelse og Hallenserne, læste dog Spener flittig, og blev mere og mere overbevist om hans og de, som var af hans Mening, Retsindighed, hans Sag blev at udrydde den døde Tro og derimod at drive paa et practisk Væsen.

In Summa han var en Indicieux Mand af et muntert, derhos af et naturligt godt og nobelt Gemyt, var især en god Exeget og meget veltalende, han var i sin Tid et brændende og skinnende Lys, hvorover Studenter fra andre Steder søgte ham og opholdt sig hos ham - der var meget at sige om ham, nok er det, næst Buddius har ej havt mere godt af nogen i Teologien som af ham. Ei alene sloge hans yngre Brødre (som siden blev Biskopper og boede som Præster i Randerup og Medolden) paa samme Streng, men der kom Anno 1719 og følgende Aaringer velsindede unge Studenter fra Halle, især og Jena, som til dels blev complojeret i disse Egne, især Vesterkanten.

Conradi kom som Generalsuperintendent til Rendsborg, Schrader som Provst til Tønder, Tychsøn til Haderslev Provsti, med andre flere, (uden at foragte nogen som her ej nævnes), kort at sige, mange Siæle blev opvakte til deres Frelser, og i mange Menigheder blev der flux lysere."

Lidt efter de gamle Retsprotokoller

„Gaarden Faarhus ligger øde“.

Efter Ordre fra Kjøbenhavn af 15. Juli 1721 har Amtmanden befalet Syn og Taxation over Gaarden Faarhus. Mødte Øvrigheden tilligemed 12 Mænd af Agerskov Sogn den 9. September 1721.

De erklærer, at der intet kan gives deraf, saalænge hele Marken ligger i Hede. Og eftersom denne Jord ikke altid kan være besaaet med Korn, men maa ligge i Grønland og hvile visse Aaringer, saa syntes os 12 Mand, at der aarlig kan saaes 12 Skiæpper Mønt-Rug og 12 Skiæpper Anden-Kærv, naar al Jorden bliver brækket og deles i 7 Indtægter.

Af England er der intet, der er Mose og Hede til Brændsel. Siden kan der herefter græsses 4 Køer, 4 Heste og 40 Faar." Siden blev Faarhus til en Kro paa den gamle Landevej fra Ribe til Flensborg. Over Døren stod der i gamle Dage: I Dag for Penge, Morgen gratis.

Taksation hos en Gaardmand i Galsted

Naar en Gaardmand begaar Ægteskabsbrud, og han skal betale Bøde, Bidrag til Moder og Barn, - Penge har han ingen af - da bliver der vurderet, og han bliver sat fra Gaarden; dette Tilfælde forekommer ret ofte, og man forbauses over, saa værdiløst alting er i saadant et Hjem.

„1721 den 18. September Kongl. Maj. Fogder og Skriver har i Dag været hos Tomas Nissen i Galsted, og formedelst Brydemaal, han i sit Ægteskab har begaaet, har vi sat og vurderet sin beboende halve Fæstegaard med Hus og Besætning:

		Rdlr.	Rbm.	Sk.
3 Fag Salshus a 2 Rdl.	6	"		
1 Fag Kløv	1	"	1	
8 Fag Ladehus a 4 Rdl.....	10	"	2	"
7 Fag Tværhus med Skorsten.....	7	"		
7 Fag ringe Ladehus, ganske ringe.	2	"	4	" 2 "
1 Bord			1	" 8 "
1 gammel Kiste				10 "
4 ringe Stole				4 "
1 gammel Grissel				4 "
2 Tørvefork, 1 Klem og 1 Kedelske.				4½ "
1 ringe Seng, 1 gammel Dyne og et Pude	1	"		
1 Bøtte og en Sæt				1½ "
1 Krit- og Møgbar				6 "
Lidt Potter				½ "
1 Vogn med Tilbehør	2	"		
En halv gammel Vogn, Vognkærre med Læstræ og Reb			1	"
Plov, Harve, 2 Drej, River			2	" 2 "
1 brunsnippet Plag			2	" 2 "
1 Hoppe, 18 Aar	1	"	2	"
1 udlevet rød Hoppe			1	"
1 gammel sort Hoppe, 17 Aar	2	"	8	"
2 gamle sorte Køer a 5 Rbm.	3	"	1	"

		Rdlr.	Rbm.	Sk.
1 treaars Kvie	1	"		
1 treaars Stud	1	"		
2 Ungnød a 2 Rbm.	1	"	1	"
10 Faar a 1 Rbm.	3	"	1	"
1 Hakkelsekiste			4	"
27 Læs Lynggøde a 1½ Sk.			2	" 8½ "
25 Favn Stendige a 1 Sk.			1	" 9 "
1 Brønd med Tilbehør			2	" "

Forskelligt

„1734 den 17. Januar aflæst paa Tinget et Forlig mellem 2 Koner i Bovlund samt en Æreserklæring: Malone Hans Jenses i Bovlund har skielte Leene Sal. Hans Bundsens for Troldkone, og hun skulde have lagt et Stykke Kiød i hendes Datters Kiste m. m. Men paa det, at Vidtløftighed og Pengespilde kan forekommer, saa haver de gjort Forlig.

1730 den 5. September:

Tømmermand Nicolai Wulff, der har boet i Bovlund, er død for 1½ Aar siden i Nysted paa Laaland. Hans Sønner Christian og Peder har faaet Tingsvinde. For 28 Aar er han gaaet bort imod sin Hustrus Vilje.

1733 den 8. December: Oplæst paa Tinget Forbud imod at udføre Heste.

1724 den 11. Januar er der afholdt Drikketing.

1721 den 4. November har Ting-skriveren indført følgende i Retsprotokollen:

„Gud ske Lov og Tak for dette afvigte gamle Aar, Gud give mig og enhver i hans Sted et glædeligt, lyksaligt og fredeligt Nyaar, og bevar os alle fra Synd og Sorg, Ulykke og Naar, det ønsker af Hjerte.

S. G. Holm."

Da begge Rangstrup Herreder endnu var et Herred, var Tingstedet endnu ved Rangstrup. Den Mark Nordvest for Byen, hvor Tinget holdtes, hedder „Tinghøje". Der var oprindelig efter de Ældres Fortælling tre smaa Høje, hvoraf kun den ene er tilbage, desuden en Del store Sten, der har angivet Tingstedet.

Det var meget at ønske, at Tingstedet kunde fredlyses, saa den lille Rest, der er tilbage, kunde blive bevaret. Det

smukkeste vilde være at sætte en Mindesten.

Da Herredet blev delt i Sønder og Nørre Rangstrup Herred, flyttedes Tingstedet fra sidste Herred til Gestrup. En Mark tæt Vesten for Over Gestrup har da været Rettersted. Efter Fortælling skal en Kvinde der være bleven henrettet med Økse.

I Aaret 1834 blev Tinget flyttet til Agerskov Kro.

Henrettelsen paa Nujbjerg

(Efter mundtlig Fortælling.)

To slemme, bekendte Randsmænd skulde efter Domsafsigelse henrettes paa Nujbjerg, en Bakke lidt Nord for Agerskov Præstegaard.

Provst Freucken, der var Præst i Branderup fra 1712-1752, skulde som daværende Provst berede dem til Døden.

Den ene af de tvende Forbrydere kaldtes den Sorte, den anden den Røde.

Da den Sorte var meget angerfuld og dybt nedbøjet, men den Røde trodsig og halsstarrig, saa skulde den Sorte hænges først, for yderlige at indvirke paa den Røde, saa Sindet kunde bøjes.

Den Sorte blev hængt, og Provsten, som stod lige under Galgen, fik sin Samarie ilde tilredt af Vandet, som i Døds-kampen løb af den Sorte og lige ned paa Provsten. Da den Røde saa dette, skoggerlo han højt. Saa blev han hængt, men forinden bestilte han hos de omstaaende Piger, om de vilde smøre hans Støvler.

Han blev ved at sparke hele Dagen, helt til Solrøst, saa Pigerne ikke fik gjort noget ved Støvlerne.

Da det blev Aften og temmelig mørkt, kom der en Kræmmer - en Tamburetkræmmer af dem, der handlede med Glas, hvori der var Skorpionolje og andre Lægemedler. Han havde ogsaa smaa Blik- og Kobberkedler med sig. Da han var træt og meget udaset, sad Han og hvilede sig en Stund under Galgen.

I Anledning af Henrettelsen var der denne Aften mange Folk forsamlede i Kroen, hvor de sad og drak temmelig dybt.

En af Gæsterne, en tysk Handelsmand, brovtede paa sin tyske Maade, at han nok turde vove at gaa op til Galgen samme Aften, Han væddede med de andre Gæster. Han skulde først spørge, hvordan de Døde havde det, og siden som Bevis for at have været der skrive tre Kors paa Galgen.

Tyskeren kom dristig gaaende hen til Galgen og spurgte: „Wie steht's mit dem Quartier?" Tamburetkræmmeren, der sad og hvilede sig, svarede: „Ganz schlecht!"

Nu glemte Tyskeren i sin Rædsel at skrive Kors, løb efter Byen, hvad Remmer og Tøj kunde holde, Tamburetkræmmeren bagefter ham med alt sit Glas og Skrangle-tøj paa Ryggen. Det ranglede og klemtede for hvert Skridt.

Tyskeren fo'r bleg som et Lig ind i Kroen, og da hans Svirebrødre spurgte ham, hvordan de Hængte havde det, svarede han, idet han pustede og stønede: „Den ene er lige bag-efter mig!"

Tyskeren tabte Væddemaalet.

De to Gravstene

Ved den østre Ende af Kirken ligger en stor, bred Gravsten over Præsten Joh. Monrad Reimer, der døde her 1796. Som et Vaabenmærke ses øverst paa den store, brede Sten en Halvmaane og et Hjul. Derom fortalte gamle Sognefoged Hørlück i Rurup følgende Sagn:

En af Præstens Forfædre havde som ung været med i Svenskekrigen og var en Aften ude at spionere efter Fjenden, Han kom til en Galge, og da han mærkede Fjenden i Nærheden, krøb han rask hen og lagde sig i Hjulet paa Stejlen, saa rolig som om han var død.

Lidt efter kom der to fjendtlige Officerer og satte sig nedenunder Stejlen, der stod paa en Bakke.

De talte om, at paa den og den Maade vilde de overfalde Danskerne, og forklarede gentagende Planen for hverandre. Den ene sagde i „Bare der ingen hører os", hvortil den anden svarede: „Hvem skulde høre os? Han deroppe er godt hængt." De rejste sig og gik bort til deres Afdeling. Men han deroppe foer rask ned, begav sig af Sted til Kongen og fortalte alt. Dog blev han som Spejder sat i Fængsel saa længe, indtil det viste sig at være rigtigt, hvad han havde berettet.

Derefter blev han adlet under Navn af Monrath og fik en Maane og et Hjul til Vaabenmærke.

Skrædderens Gravsten

Indtil for omtrent 60 Aar siden laa der paa den herværende Kirkegaard en lang Gravsten over en afdød Skrædder. Øverst var udhugget Skrædderens Vaaben: En Saks og et Pressejern, og nedenunder stod der:

Med min Saks og med min Pren
har jeg solhvervet denne Sten.

Ved den nørre Kirkemur vokser der en Hyld, og der fortælles om denne: at naar den er saa stor, at den kan holde en Hest, saa kommer den danske Konge og binder sin Hest der, Skønt Hylden nu er stor nok, har han ikke været der endnu.

Offentligt Skrifte

I Aaret 1699 var der syv, som stod offentlig Skrifte; de maatte indenfor Kirkedøren en Søndag før Gudstjenesten og i Menighedens Nærværelse høre Præstens Anklage og Formaning, bekende højt deres Synd og love Bedring og fik Tilgivelse med Haands-paalægelse.

Hans Hansen, en Ægtemand i Bovlund, for Ægteskabsbrud, som han havde begaaet med Maren Pedersdatter, „en tre Gange lokket Kvind".

Niels Andersen og Anne Andersdatter, „som lagde Bind paa et Barn, førend de blev trolovede, og Barnet blev født til

Verden 19 Uger efter deres Bryllup, er begge brød-fældige."

Jens Skolemester i Bovlund stod offentlig Skrifte, fordi han i over et Aar havde holdt sig fra Guds Bord.

Jes Nielsen stod offentlig Skrifte den 17. Søndag efter Trin., „eftersom Mareren Gregersdatter skyldte ham paa, at han er Fader til hendes Datter Mariane, som nu er 32 Aar gammel, og har nu Peder Jacobsen i Bovlund til Mand."

Jes Svendsens Kone i Gestrup, fordi hendes Barn af Uagtsomhed blev skoldet ihjel.

Af kirkebogen

Følgende Skrivelser fra Myndighederne er indførte i Kirkebogen:

Hr. Mecklenborgs Suspension ophæves, og der sker ikke videre Tiltale, fordi hans Hustrus Barselfærd er sket i den syvende Maaned efter Brylluppet den 29. Juni 1776. (Mecklenborg var her Kapellan).

Ramser

Mikkel aa den Buend
De mødtes i æ Lund.
„Aa hør, do Mikkel, faur og fin:
Maa æ it faa Halen din
Til Foer under Hatten min?"
„Nej", saai Mikkel,
„Æ har mæ saa fed en Gaas,
Den har ej gør Æg i manne Aar.
Gaasen vil æ give dig, Maa æ faa faa
Halen din
Til Foer under Hatten min?"
„Nej", saai Mikkel

„Æ har mæ faa fed et Faar,
Det har ej haj Lam i mange Aar.
Faaret vil æ give dig,
Maa æ saa faa Halen din
Til Foer under Hatten min?"
„Nej", saai Mikkel.

„Min gammel Tænd
de gi'er it knaj din Faarlænd."
I den Rust og i den Smusk.
Da sprang Mikkel i æ Busk,
Aa væk var han.

* * *

Reskript til Biskoppen: At Krigsraad Camerer og Frue i Vodder, som imod Loven har afholdt sig fra Herrens Nadver, maa dertil antages igen uden at udstaa Kirkens Disciplin den 29. Juni 1781.

Den 18. April 1789: Børn, som oplæres til at kniple, bør kun søge Skolen enten 3 Dage om Ugen eller ogsaa hveranden Uge.

Stednavne paa Udflyttergaarde og Huse

Bispegaard, Flenghus, Gammelskovstubb, Gejlbjerg, Hadsbølhus, Rævbjerg-hus, Skibelundgaard, Vojemgaard, Aabjerg, Andershoved, Bjørnholm, lille Bjørnstov, Jørgensby, Hjortlund, Susvind, Skadborg, Højset, Jægerborg, Jægerlund, Mattesbjerg, Kravlundgaard, Kronborg, Skibelundhus, Pipop.

Skrædder, Skrædder Skrue,
Han drak sig saa fuld,
Han kun int se en Flue,
De kom ud paa Marken,
Da faldt han i en Grue
Med æ Reis i æ Jord,
Med æ Ben i æ Bær,
Da blev han nove grimet.
De loi ham op aa en Trillebu'n.
De lille Hjul det snurret,
"De kør ham hjem i Skrædderens
Gaard,
Der stoi hans Kuen a knurret,
„Knur kun ej, min lille, bitte Mo'r,
Saa vil jeg ikke bande."
Saa tog han op sit Pæssejern
Og slog hend i hend' Pande.

* * *

Fra æ Møl aa te æ Køl,
Der var ingen anner hjem
End to gammel, skidden Kvind',
Den jen sad aa stribbet æ Ged,
Den anden sad og rør i æ Grød.
Der var æ saa nibbe,
Æ vild' i hend Grød aa slik.
Hun slog mæ over min sølle Hand.

Æ gør hend en vær' Skai:
 Æ stak Ild i hend bedst Lai,
 Æ rend og de brænd
 Op til Kongen Kalgaard-Dig.
 Der kom æ te min Farbro'er Jes,
 Han kom trækkend med en Kvej,
 Den vild' hverken vej heller bej.
 Saa bad æ old min Naboer til Gæst,
 Der vild' ingen kom.
 Saa sprang æ op i en Tvonbusk
 Aa aad hver en Smul.

* * *

Dippe, dippe, Due,
 Min Mo'r er en Frue,
 Min Fa'r er en Herremand,
 Min Bro'er er en Spillemand.
 Spille lidt paa Strænge,
 Strænge koster Penge.
 Penge er i Pungen,
 Pungen er i Kjolen,
 Kjolen er i København.
 Hov, aa Hov, aa haja,
 Der er nok aa tej a.

* * *

Fa'er, Mo'r, Søster og Bro'r,
 Sig mæ, hvor din Kjærest bor,
 Mor'n skal de ha' Fæstel
 Med ti forgyldte Heste.
 Springer I højt, springer I lavt.
 Springer I op til Bjælken,
 Den, som kan Bjælken naa,
 Han skal Kongens Datter faa.

Æ gik forbi et Hus.
 Da æ kom ind i Huset,
 Da var der ingen ind
 Udden to gammel skidden Kvind!
 Den jen saad aa molket.
 Den anden saad aa strø i hind Grød.

Æ tov op hind Pirrestik,
 Æ vild' i hind Grød aa flik,
 Hun tov op en Fyrbrand,
 Slov med ømer min faar Haand,
 De svej, aa æ rej.
 De brænd, aa æ rænd.
 Saa kom æ til gammel Graas i Dønd.
 Saa tov æ op min lille bitte Knyv.
 Saa gør æ hind et stakket Lyv.
 Saa kom æ til Kongens Gaard i Aften.

Klokken sang. Læg Børn i Seng,
 Leeg Dyen aa dem.
 Kom Smør i Grød,
 Gi' gammel Mand Narer.

Børneramser

Sov, lille Barn, sov,
 Din Far er ud aa plov.
 Mor er ud aa gi æ Gris,
 Sover do it, saa fær do a æ Ris.
 Sov, lille Barn, sov!

Ding, Dang,
 Avtensang,
 Smaa Børn i Seng gaa.
 Gammel Folk op aa Rarer faa.

Kjesten gik aa vaer aa æ Faar
 Op ad Langelund Ager.
 Der blev hun en Husmand vaer:
 Sidder du der, din Stakkel?
 Fryser du, saa kryb i Ly, din Rakker!

Æ Præst aa æ Deen di flaa et Faar.
 Æ Ronnevær støj aa skændt,
 Æ Præst han tren aa æ Ronneværs Fod.
 Hvad mon den Ronnevær tændt?

Der kom et Skib fra Amsterdam,
 Det var lajt med Hve'e.
 Der kom en Jomfru fra København.
 Hun spuer, hvad Skipperen he'e.
 Skipperen hed Klaus Pølsepind.
 Saa tog vi Kahytten ind.
 Saa dansed' vi til Monael
 Baade Piger aa Karl.

Æ Mand aa æ Kuen di varet æ Faar.
 Konen vild' inte møde.
 Saa blev Manden gal i æ Krop.
 Konen op i Egetop.
 Vil du mæ nower, saa kom herop.
 Der kom en gammel Jæger.
 Han vild' Konen skyer.
 Han skød, det gav Knald.
 Konen ned til Jorden faldt.
 Han smed baade Løggel aa Bøs.
 Han vild' tæ aa klap aa kys;
 Men da var det for silde.
 Drej, Sau, Musse-mjau,
 Fir Skilling hverrend Dau,
 Jen til Øl, aa jen til Brød,
 Jen til lille Fæstemø,
 Jen aa put i æ Poes.

Age ud og olde,
Nu vil Skoven folde.

Har I it set min ti smaa Faar?
De fem var hvid, de fem var graa.
Old saa haj de Klokker paa,
Saanær som lille Pærsokketaa.
Han kund' hverken støj eller staa,
Tej en Stol og sæt ham paa,
Din lille sølle Pærsokketaa,
Pærsokketaa! Pærsokketaa!

Ag og ag til Sønderballebro.
Køf til Jens et nyt Par Sko.
Gammel Mand vil og ha' to.
Men han faar inne før Paask,
Før Pinsda, ven æ Haver æ saaj,
Før Skoven stander i Blomster.

Kør til Møl med to Føl.
Kom tilbage med to Plag
Og tej lil' Anne op aa ag!

Ag aa hvys aa Lauring!
Æ vugger æ Barn for en Kauring.
Kan æ it æ Kauring faa.
Saa vil æ lad Vuggen staa.
Lad det lille Barn græde.

Leg med Ramse

Her kommer Sille fra æ Land,
Hun skal giftes med en Præst.
Han har en Kjole saa vid og saa sid
Med før'ogtyve Guldknapper paa.
Tykkes du, æ skal have ham?
Sig enten Ja eller Nej,
Siger hun Ja, saa er hun en god Pige.
Siger hun Nej, saa er hun en arrig Pige.
Æ Præst har slaan old min Potter aa
Pander i Stykker.
Tykkes du, æ skal ha ham?
(Den Udspurgte skal græde.)
Siger hun Nej, saa er hun en god Pige.
Siger hun Ja, saa er hun en skidt Pige.
Nu er æ Præst død, hvad vil du arve
efter ham?
Maa æ faa old hans Penge,
Æ Pung er bundløs.
Hun maa hverken le eller vise
Tænder.
A.: Goddag.
B.: Bundda.
Hvis hun ler eller viser Tænder,
saa skal hun give Pant.

I det hele snakke indtil hun faar
hende til at le.

Stork aa Stork aa Bene
Med de røde Bene,
Hvor har Du været saa længe?
Æ har været i Kjøbenhavn.
Der var Bord aa Bænke,
Der var Piger, der skænked'.
Der var Dreng, der kytted Buld,
Der var Piger, der spinder Guld.
Hav aa hav aa heja,
Der var nok aa tej a.

Fra Agerskov By

Katrin Severin hun soj saa frit,
Jens Lauthrup han kommer aller for tit.
Hans Outsens han skrier saa listele hen,
Hanne Mari hun sejer, hun vil vær hans
Ven.
Kresten Alslev, han kigger saa høt under
æ Kasket.
Anne Bojsen hun sejer, hun ren et kun
lidt.
Ellen hun sætter en Brøkkel te æ Ild.
Ann Stoffers hun kommer med æ
Kaffekeel,
Stoffers Bøvs de hænger saa sit,
For han drikker sæ en Puns saa tit.
Kjesten Krokun skænker en Snaps saa
frit,
Og det gør hun saa javle tit.

Ramse om Bymændene i Vellerup

Lild Pær, stor Pær, Pær Hansen og Pær
Jejer Jæger).
Pær Jøsterby, Pær Vesterby, Pær
Thamsen og Pær Skrejer (Skrædder).

Gamle Viser

Gammel Kjælling hun put hind Søn i
Sæk
For en Sinkelkvang, for en Due.
Saa bar hun den til den Mølle væk
For en Asens Knavererak,
For en tusind signende Gyv.

Ja, Jer Sæk kan I sæt ved min Datters
Seng,
For der er ingen Musegang.

Og det bløv Avten, og det bløv Nat,
Da begyndt den Sæk aa kryf aa gaa.

Da soj den gammel Kjælling, hun laa i
den, Vraa:
Æ tror der er Tyv i vort Møllerhus.

Nej, der er ingen Tyv i vort Møllerhus;
Det var den Kat, der bed den Mus.
Da soj den gammel Kjælling, der laa i
den Vraa:
Den Kat har Støvl og Sporer aa.

Og det gik hen, det var ingen Aar,
Da fik Møllerens Datter baade Datter og
Søn.

Og di vejst op, og di blev stor',
Den jen bløv en Tyv, den anden en
Hoer.

Den jen blev hæend, den an' blev
bræend
For en Sinkelkvang, for en Due.
Og dermed har min Vis en Ænd
For en Asens Knabererak,
For en tusind signende Gyv.

* * *

Det var læng før Midnat, ja læng, før
Hanan, goel.
Hustru talt til Husbond: Aa do skal op
aa maael.
Herre Gud naaj mæ fatte Mand
For Giftermaalet, jeg paafand.
Kvinder di er uend.
Gud naaj mæ fatte Buend.

Da han haj maal' en Skjæppe, en
Skjæppe eller to,
Ud saa kom den skidden Kvind': No skal
do hen aa to.

Da han haj toj hind skidden Klæ'er, og
hænd et runden omkring.
Saa gik han til hind Stuedør og ringlet
med de Ring.

Hvad enten skal æ maalk æ Køer, heller
æ skal drej til Ting,
Heller æ skal blyv hjem aa følle dæ ud
og ind.

Først skal do maalk æ Køer, aa saa skal
do drej til Ting,
Og saa skal do skynd dæ hjem igen og
følle mæ ud aa ind.

Da han haj maalket de manne Køer,
dertil de manne Faar,
Op saa støj den koldet Ko og spildt ham
det hver en Taar.

Bonden gaar i Gaarden og brøler som et
Nød,
No har æ spildt vor Maanmjælk, som æ
skuld ha til Grød.

Ud saa kom den skidden Kvind og tog
ham i hans Skæg:
Naa saa skal do sej mæ, hvor aald vor
Høns gør Æg.

I Gaar da gør den Bruen, aa Maan saa
gør den Blaa,
Om do vild ryv begge mine Øon ud, saa
kan do inne mer faa.

Herre Gud, naaj mæ fatte Mand
For Giftermaalet, jeg paasand.
Kvinder di er uend,
Gud naaj mæ fatte Buend.

Æ fæst mæ saa gammel en Kjælling,
Hun gad slet intet haj,
Velling og Grød, det gad hun haj,
Det var hind' davle Føj.

Æ hit aa faa godt et Raj, faa godt et Naj
a Norre.
Æ sat hind' aa vor Jullebar
Aa kør hind' op ad æ Torregad,
Købmanden der os mødte.

Aa hør, do gode Bondemand,
Aa vil do Sot lild sæel,
Saa kør kun op for æ Øllekuns Dør.
Der vil æ dæ Penge tæel.

Sotten blev saal, aa Penge blev taal,
Aa Manden lakked' ad Haande.
Piger aa Dreng naa hinter vos Vand,
Saa vil vi Sot lild Skaal.

Da vovnet den Kærlling i Vraa, hun laa i
Med femten Krykker i Hænde.
Skaaler I mæ saa, slær æ Jer,
Saa er vi alle skændte.

Aa Herre Gui naai mæ fatte Mand
For old min manne Pæng.
Æ tændt, æ haj faan en goj fed So,

Da var et en gammel Kjælling.

* * *

Pær Svinedreng han satte sig ved
Busken og kvad:
Om jeg skuld' faa Kongens Datter i Aar?
Da svared' den Orm, som udi Busken
laa:
Du kan ikke vide, hvad Lykke du kan
faa.
Om Aftenen saa silde, da Duggen faldt
paa.
Liden Kirsten fik Lyst til Pær Svinedreng
at gaa.

Ingen saa haver jeg Stævne sat,
Og ingen lukker jeg i mit Bur om Nat.

Jo mig saa haver du Stævne sat,
Og mig lukker du i dit Bur om Nat.

Femten Ragler og dertil en Pind,
Dem tog hun saa, og saa gik hun ind.

* * *

Og hør nu liden Kirsten, hvad jeg vil
sige dig:
I Morgen saa klager jeg til Kongen over
dig.

Du maa klage til hvem, du klage vil.
Jeg skal staa dig saa nær, jeg kan svare
dertil.

Den nyere Tid

I Aaret 1789, da Folkemassen væl-
tede den franske Kongekrone, fik denne
Begivenhed ogsaa Indflydelse i denne
Afkrog paa mange forskellige Maader.
Bondens Frigørelse gjorde her sin stør-
ste Virkning, ikke saaledes, at vi her led
under Herremandsvælden, der her var
ukendt; men det gamle nedarvede Fæl-
lesskab fik omkring Aarene 1790 til
1800 sit Dødsstød, idet alle de forskel-
lige Byjorder blev udskiftede.

Ved denne Udskiftning blev enkelte
Gaarde flyttede ud til Udkanten af By-
marken, hvilket ofte skete under stor
Strid.

Ingen vilde flytte ud fra den lumre
Byvarme, men alle vilde blive inde i
Byens hyggelige Sladderkroge og ikke

Om Morgenen saa tidlig før det blev
Dag,
Pær Svinedreng gik ind for den Konge at
klag'.

Ak hør mig, Herre Konge, baade fauer
og fin,
Jeg kan ej vær i Fred for den liden
Kirstin.

Og hør nu liden Kirsten, hvad jeg siger
dig,
Her staa nu Pær Svinedreng og klager
over dig.

Hvad heller vil du malke Mælk udi
Spand,
Eller du vil være Dronning over
Engeland.

Ja heller vil jeg malke Mælk udi Spand,
End jeg vil være Dronning over
Engeland.

Pær Svinedreng drog af sine Handsker
smaa,
Da havde han femten Guldringe paa.

Pær Svinedreng drog af sin Kjortel graa,
Da var den af Fløjel forinden blaa.

Pær Svinedreng drog af sin gamle
Graahat,
Og da var hans Haar med Guld belagt.

ud til Hedekanten, ud til Ræven, saa
Udflytningen maatte bestemmes ved
Lodtrækning.

De Folk, der forestod Udskiftningen,
gjorde et stort Arbejde. Dette ser man,
naar man gennemgaar de forskellige
Udskiftningsprotokoller. Det tog Tid, of-
te i Aarevis, førend Kommissionen blev
færdig med en Bys Udskiftning.

Kommissionen bestod af Husfogden,
en Landmaaler og to Sandemænd.

Naar det ved Flertalsbeslutning var
vedtaget, at Udskiftningen skulde finde
Sted, saa blev hele Bymarken opmaalt
og boniteret af Sandemændene.

Derefter blev Jorderne fordelte efter
den Skat, der paahvilede de enkelte

Gaarde. Og med Hensyn til Beliggenheden blev der kastet Lod. Vi har jo endnu Navnene Agerlod, Englod fra den Tid.

Af Landmaaler var her paa Egnen flere: Hans Clemmesen, en Gaardmand i Gestrup, og en Gaardejer Petersen i Branderup. Men i Agerskov Sogn er største Parten udført af en Landmaaler Lund, der lavede fortrinlige Kort.

Langt over Halvdelen af Sognet var Hede, og store Hedebrande hørte til Dagens Orden. Der har været Hedebrande, der har begyndt paa Rangstrup Mark, gik Norden Agerskov, Syd forbi Toftlund Kirke og holdt først op ved Allerup Mark, Alle maatte ud at slukke, selve Pastor Nislef anførte Skolebørnene og raabte: Kaster Sand paa, Børn! Men Ilden var stærkest og blev ved, saa længe der var Lyng!

Af disse store Hedestrækninger er der nu kun Smaastumper tilbage.

Knud Aagaard

Det var i Begyndelsen af den daarlige Tid, at Knud Aagaard kom som Præst til Agerskov, hvor han blev til sin Dødsdag i 1838. Aagaard var Søn af en Gartner i Kolding. I otte Aar var han Præst i Thy, og han kom hertil i Aaret 1806. Som en fædrelandskærlig Mand tog han kraftig fat for at ophjælpe og opmuntre Folk til Selvhjælp paa alle mulige Omraader, navnlig til Sparsommelighed, Husflid, Indførelsen af Rodfrugter, Brugen af Mergel og Tørvejord til Strøelse, altsammen Ting, som endnu hundrede Aar efter staar paa Dagsordenen.

Ved Aarhundredskiftet 1800, hvor man efter Udskiftningen skulde have staaet foran en gylden Tid for Bondestanden, kom der derimod en langvarig Krig, Napoleonstiden, der hærgede hele Europa, og som især gik ud over Danmark. Flaaden gik tabt 1807, Landets Pengekasse tømtes, og det endte med Statsbankerotten og Tabet af Norge.

Dertil kom, at Kraften indenfor den unge Bondestand gik op i Soldaterstanden; thi mange laa Soldat i 15-16 Aar. Hvem der ikke tog legemlig Skade, tog dog Skade paa Sjælen, saa mange kom mere eller mindre moralsk fordærvede hjem.

Tiden efter Vienkongressen gav vel en lang fredelig Periode; men Pengene manglede; mangen en Gaardmandsfamilie gik fra Gaardene, ud af deres gamle Slægtshjem og drev rundt som Tiggere, Det er et af Landets sørgeligste Tidsrum, og hvad man havde ventet: at Udskiftningen skulde have givet et Opsving, det blev til en Skuffelse. Der gik det meste af en Menneskealder, før det blev lysere. Den Slægt, der nu voksede under saa tarvelige Forhold, blev der givet Kraft til at fremmane den længe forventede gode Tid.

At denne Tid kaldes Oplysningens Tids-alder, er for saa vidt rigtigt, da der nu begyndtes paa bar Bund.

Skoleforordningen af 1814 paabød en almindelig og regelret Skolegang. Der blev oprettet Lærerskoler, baade private, hos Præster samt ogsaa paa Seminarier. En Del unge skrivelystne Præster kom til Egnen, men man maa forundres over, at ingen havde Øje og Hjerte for det danske Sprogs Undertrykkelse. Aagaard er den eneste, og man maa beundre hans klare Syn paa, hvilke Ulykker dette Sprog mord forvoldte.

Præsten i Nustrup, Dyssel, svinger Satirens Svøbe, men Aagaard har til Trods for sin store Servilitet Mod til at sige Regeringen ordentlig Besked, han bebrejder Regeringen dens Svag-hed og fordrer Dansk indført som Kirke-, Skole- og Retssprog. I sin „Tørninglens Beskrivelse“ af 1815 drager han alvorlig til Felts imod Tysk og advarer imod Faren.

Skønt Knud Aagaard i det hele var et Barn af Samtiden, var han dog i mangt og meget forud for sin Tid. Han var et Hoved højere end alt Folket, og bogstaveligt var han en høj Mand med et alvorligt og strengt Væsen. Hans Omdømme er vel en Del forskelligt, men han mindes endnu af alle med stor Æresfrygt.

Der er paastaaet, at han var Amtmand Johansens højre Haand, og der skete ikke noget i Vesteramtet, uden at Aagaards Mening først var hørt. Han var i det hele Omegnens Orakel og blev spurgt til Raads i alle vanskelige Tilfælde.

Om hans praktiske Evne til at opfatte det vigtige i de forskellige Forhold, fortælles der endnu af de Gamle mange betegnede Træk.

Engang, Karlene kastede Mergel, havde de faaet lidt over Tørsten. De blev enige om at fortie det, da de saa Aagaard komme hen til dem. Men Aagaard saa straks Stillingen og sagde til ham, som stod paa det øverste Lad; „Hans, Hans! han staar paa et farligt Sted!”

De skulde hver Aften samle Brædderne op af Graven; men en Aften lod de det være, og nu gik det galt, Graven skød sammen om Natten og begravede Brædderne, men en af Arbejdsmændene, Jørgen, fortalte, at den stod sammen om Morgenen og haltede meget, som om han havde faaet Laaret stødt, hvad Provsten mærkede, var galt. Provsten spurgte Jørgen siden efter stadig om Laaret. Det vilde Jørgen nødig høre.

Han gjorde Akkord med Mergelkarlene, at de skulde have en Snaps for hvert Spæd, Fruen spurgte, om det var for hver Spadefuld? „Nej, Kone! det er for hvert Lag over Graven!”

Per, en Mand i Nærheden, havde kastet sine Øjne paa en af Provstens Stude og vilde bytte sig til den med en ringere af sine, men saa roste han sin daarlige saa meget, saa Provsten mente, at det var bedst, hver beholdt sin Stud, for Provsten var ogsaa glad ved sit Kreatur.

En Mand i Sognet vilde gerne have sin Søn i Tjeneste hos Provsten, men Gaardmanden roste sin Søn saa stærkt, at Aagaard sagde: „Han er sandelig for god for mig, min gode Johannes.”

Engang i Snevejr kørte Karlen for ham hjem fra Haderslev og væltede ham 3 Gange. Hver Gang hjalp Provsten Vognen op, men sidste Gang væltede han ude ved Havelaagen, saa sagde Provsten: „Nu, Hans, nu gaar jeg!” Aagaard var meget sparsommelig, Folk mindes endnu, at til Hans Refslunds Bryllup i Bovlund bestod hans Datters Pynt kun af blaa Kornblomster.

Han har udgivet flere værdifulde Skrifter: „*Beskrivelse over Thy 1802*”, „*Vejledning til en Gaards Drift i Hedeegnen 1811*”, samt det allerbedste

„*Tørninglens Beskrivelse 1815*”. Han skrev Afhandlinger til Datidens Tidsskrifter samt leverede Bidrag til Molbechs „*Dialekt Leksikon*.”

Som enhver kraftig Personlighed blev han beskyldt for at være herskesyg; og den Uvilje, han paadrog sig ved saa egenmægtigt og hensynsløst at indføre den „Evangeliske Salme-bog” er fuldtud berettiget og kaster en mørk Skygge paa den foretagsomme Mands Minde.

Den evangelist-kristelige salmebogs Indførelse i Agerskov Kirke

Om denne Begivenhed fortæller Aagaard følgende, som han har indført i Kirkebogen:

Første Advents Søndag den 29. November 1812 sagde jeg paa Prædikestolen:

Da jeg anser det for min Pligt, at jeg bør bidrage mit til at bringe den evangelisk kristelige Salmebog i Brug ved den offentlige Gudsdyrkelse, saa har jeg i den Hensigt anskaffet en Del af disse Salmebøger og gør herved det Forslag: at vi med Guds Hjælp vil begynde næstkommende Nytaarsdag at synge af denne Salmebog her i Kirken.

Dersom nogen havde gyldige Grunde at indvende her imod, da vilde han være saa god at anmelde saadant hos mig inden i Dag otte Dage. Hvo som ikke inden den Tid gør Indsigelse, bliver anset for, at han stiltiende samtykker.

Jeg har for megen Agtelse for mine Sognefolk til, at jeg kan tro, at Fordom eller Uvidenhed skulde lægge Hindring i Vejen for den gode Sag.

Den Hindring, som Fattigdom kunde foraarsage, skal jeg søge at hæve derved, at enhver af de fattigste Familier skal blive forsynet med en Salmebog uden Betaling. De, som imidlertid vil købe Bøger hos mig, kan jeg overlade saa vel smaatstiledede som storstiledede for 12, 14, 15 og 17 Skilling lybsk Stykket.

Næste Søndag gjorde jeg følgende Erklæring:

Da indtil i Dag ikkun 36 Personer har meldt sig hos mig, og erklæret sig for den gamle Salmebog, og dette Antal er ubetydeligt imod det langt større Antal,

som enten mundtlig eller stiltiende har samtykket i den ny Salmebogs Indførelse, saa forbliver det ved den tagne Bestemmelse, at den ny Salmebog bliver indført her i Kirken næstkommende Nytaarsdag.

Biskop Hjort havde ved Visitats her i Kirken afvigte Sommer erklæret sig for den ny Salmebog og gjort opmærksom paa dens Fortrin frem for den gamle. Han havde ogsaa tilstaaet mig, at jeg af Kirkens Kapital maa tage 100 Mark lybsk for derfor at købe Salmebogen til Fattige og Skolerne.

Af de 36 Personer, som i den bestemte Tid havde erklæret sig imod, var 21 fra Bovlund.

Det var langt fra, at Dumhed og Genstridighed tilfredsstilledes ved det, som var sket. Denne Egns Tænkemaade begunstiger ikke et saadant Foretagende. I Branderup og Bevtoft saa vel som flere Sogne her i Egnen havde Præsterne arbejdet paa at indføre den ny Salmebog, men det genstridige Parti havde vundet Sejr, og Præsterne maatte give efter. Lignende Udfald ventede man sig her.

Visse Personer paatog sig at samle Grunde og at gaa fra Hus til Hus for at samle Stemmer imod mit Forslag. En Dags Tid før Nytaarsdag bragte en Mand mig en Liste paa 104 Navne, der ønskede at beholde, hvad vi havde.

Jeg tog ingen Hensyn dertil, men blev min Bestemmelse tro.

Frimodig, men med Forventning af adskillige Tilfælde gik jeg til Kirken Nytaarsdag. Sungen begyndte efter den ny Salmebog og udførtes med største Orden, tydeligste Deltagelse og Højtidelighed. Dersom Enkelte ikke sang med, saa forholdt de sig dog rolige. Fra fremmede Sogne havde Nysgerrighed ført mange Mennesker, saa Kirken var proppfuld. Oppositionen vilde efter dette tabte Slag endnu ikke anse sig for overvunden, men vedblev at samle Stemmer og oplægge Raad.

Derefter indsendte de følgende Ansøgning:

„Agerskov, den 8. Jan. 1813.

Menigheden i dette Sogn beder at maatte beholde den hidtil brugte Sal-

mebog i Skolen og Kirken, som stedets Præst paa Nytaarsdag lod omveksle med en ny Salmebog, der er os ubekendt og, saa vidt vi veed, ikke nogen Steder i Brug her i Egnen.

Til Kongen.

Vore Forfædre før os i mangfoldige Led i nogle Seculum har hædret den kristelige Tro ved den saakaldte Kingos Salmebog osv.

Vi finder dette for en stor Samvittighedssag at ombytte den med andre, os ubekendte, der nok maa indføres, naar de fleste stemmer derfor. Men dette er ikke sket osv.

Vi beder Deres Majestæt at lade os tilkomme den Naade og Ret, som saadanne religiøse Ting os tilkommer, at beholde vore gamle Salmebøger vor Livstid og i Begyndelsen indføre den i Skolen osv.

I Fuldmagt af 104 Beboere af de største Familier:

Peder Hansen Lautrup,
Nils Hansen,
Laurids Nielsen Dam,
Peter Gaarde.

Denne blev mig tilsendt fra Biskop Hjort og Amtsprovst Høxbro til Erklæring, som jeg afgav den 18. Februar 1813.

Den 13. April 1813 lod det danske Kancelli tilkendegive, at der ikke kan agtes paa denne Klage.

Lidt mere af Kirkebogen

Kærgaards Mark skal være en adelig. Frues Sjølegave til Agerskov Præst og Kirken.

* * *

Aar 1777: Biskoppen forlanger indsendt Betænkning over, at Præsten - Hr. Evald i Hvidding - lader sine Børn opdrage i Kristiansfelt, samt at han tilholdes at tage sine Børn tilbage, og de øvrige Præster advares imod at sende deres Børn derhen.

* * *

1813 om Tiende: Alle giver Tiende som har Sæd og opdrætter Kreaturer, Korntiende hver 15de Kjærv. Deraf faar

Præsten Halvdelen, og den anden Halvpart deles mellem Kongen og Kirken. Af Kalve, Lam og Grise hvert 15de, som igen deles imellem Præsten og Kirken, hver Halvdelen, Præsten faar sine in natura, men Kirkens betales med Penge, 1 Kalv = 1 Mark lybsk og 1 Lam eller 1 Gris = 4 Skilling lybsk. Degnen faar 2 Lam forud, inden Præst og Degn kaster Lod.

* * *

Den 7. September 1813 kom nogle Mænd fra Bovlund: Hans Hynding, Mathias Møller og Nis Thorsmark trækken- de med nogle Kalve og Lam, der var udtagne St. Hansdag som Kvægtiende. Jeg paastod, at de skulde tage dem med hjem og græsse dem, indtil jeg lod dem afhente, eller være ansvarlige for Tab og Skade. Men de efterlod Kreaturerne ved min Gaard, jeg lod dem drive ud paa Vejen.

Da jeg om Mikkelsdag sendte Bud efter Lammene og noget senere efter Kalvene, nægtede de at levere dem. Jeg klagede til Amtshuset, og de blev dømte til at udlevere dem.

* * *

Den 12. November 1844: Al Tiende til Præsteembedet afløses nu til en Afgift af 260 Tønder Rug, men Bovlund vilde ikke som de øvrige overtage sin Andel efter Kontribution. Efter det Tilbud, Bovlund havde gjort, kom der til at mangle 1 Tøn- de, 3 Skæpper og 3 1/4 Fjerding- kar, som Gestrup saa vilde paatage sig. Siden paatog Mathias Refslund, Hans Lund og Jens Gaarde sig frivillig til at overtage denne Rest.

* * *

Kancelli-Skrivelsen af 4. Marts 1823:

De af Pastor Krøyer i Fol underviste Seminarister maa nyde lige Rettigheder med andre Seminarister; men saadan Rettighed tilstaas herefter ikke Værne- pligtige, der ikke er underviste paa Seminariet.

* * *

1833: Den store Klokke i Agerskov Kirketaarn blev beskadiget ved Ringning den 1. December. Indskriften var med ophøjede Bogstaver følgende: »Peter Nissen, Kirke-værger to Galsted, Poul Madzen to Agerskov Kirkeværger.

*) Got mi³ Michel Dibler.«

Den blev omstøbt paa Frederiksværk,

* * *

1835 ved Folketællingen var her i Sognet 1206 Personer.

1840 var her 1261 Personer.

* * *

1845 den 29. November skriver Biskoppen: Fattigfoged Joh. Snell, der besværer sig over Præsten, fordi han nægter at lyse til Ægteskab for ham og Fruentimmeret Frederikke Stephansen af Toftlund, afvises, da hun har nydt Fattigunderstøttelse. Og skønt han har taget hende i Huset med Skudsmaals- bog, saa maa hun ikke betragtes som flyttet til Agerskov Sogn.

---

³ (Got mi = gydede mig = Mig skabte).

Lidt fra Bovlund og Vellerup

I Keldsig, en mindre Lavning Østen for Bovlund, hvor der før var et Kildevæld, der er det ikke rigtigt fat: Ved Midnatstide gaar der et hovedløst Føl.

* * *

Paa den store Slette, der gaar tværs over Landet fra Genner Bugt til Vesterhavet, ligger der imellem Bedsted og Vellerup en Grus- og Sandbanke, en Levning fra den Tid, da Østersøens Vand overskyllede Halvøen og paa dens Løb til Vesterhavet forsømte at tage denne Rest med. Paa denne Banke, der hedder Hyholm, er det slemt ved Natte-tide med en Genganger.

* * *

I Aaret 1855 afholdtes her en lille gemytlig Folkefest, som endnu godt mindes. Det var Pastor Vaupel og Lorenz Outzen i Bovlund, der satte Sagen i Gang.

* * *

En Kone paa en af de østlige Gaarde i Bovlund sagde ofte et Ord, der fandt Genklang i Byen, men ude i Sognet blev det udtalt med et lille Smil:

„Bovlund er en Blom
Aller a en aa kom ”

Den dygtigste og flittigste Kone i Byen, Maren Hanses, der i mange Aar sad Enke paa den nordvestligste Gaard, sagde:

„Æ ræn it de Østerballe Koner, de fører kun tomt Trætøj i Hus. Nej, de bedste Kvindfolk, de kommer om fra Todsøl og den Egn, hvor æ er fra.”

En Dag var hun hos Provsten og blev budt ind i Stuen paa en Kop Kaffe, der for de fleste den Gang var noget nyt, saa hun spiste det med en Teske, om-sider holdt hun op, saa sagde Provst-inden: „Voer saa god at drik.” „Nej Tak I” sagde Maren, „jeg har spist, hvad jeg vil, og kan ikke mere.”

Marens Tale kunde nok komme noget bagvendt, som naar hun fortalte om forrige Tider:

„Da mæ aa Hans vi kom sammen, da nærrede vi os af at drætte Kalve, aa saa havde vi ogsaa saa manne Børn, saa jen Gang fik vi et lille rød bundte jet, men det døde.”

Hendes Fremtids Haab var at faa Gaarden flyttet op paa Bakken ved Vejen. Der skulde den ligge, sagde hun, „med store forgyldte Tøgger⁴ over Døren”, men hun naaede ikke saa vidt. Gaarden er nu til Dels nedbrudt. Laust Arnum fik hendes Tanke fuldført, idet han byggede sin Gaard ved Siden af Maren Hanses Lykke.

* * *

Mads Jakob Bundesen, der boede paa en af de østlige Gaarde i Vellerup, var ualmindelig stærk. En Dag bar han en Stenledpæl hjemme fra og ned til Bolbro paa Søndermarken. Han døde tidlig, og hans Kone, Maren Madses, sad Enke i mange Aar og styrede selv Gaarden, fordrede meget af Folkene, var ivrig for at faa Arbejdet fremmet; hun stod tidlig op, talte højt udenfor Karlernes Kammerdør: „Nu bliver det for galt, de andres Folk er paa Marken, og vore ligger endnu i Sengen.”

Men Drengene i Byen sang:

„Tidlig op aa sild i Seng,
Gid Pokker vær' Moder Madses
Dreng.”

Naar noget gik hende imod, brugte hun det kraftige Udtryk: „De skulde bankes med gloende Køller.”

Ved den Tid var det ellers Skik og Brug, at en Indbydelse til et Bryllup blev besørget mundtlig otte Dage før af en ridende Brude-svend, Maren Madses

---

⁴ En Tøga (udtales med aabent s og langt g) betyder det samme som Initialer, d. v. s. store Begynde-Forbogstaver baade i Ret- og Spejlskrift. De brugtes særlig for sammen-slyngede paa gamle Ægetræskister. Udtrykket er meget kendt paa Vest-kysten. Forf.

sendte derimod skriftlig Indbydelse selv til allernærmeste Naboer, men hendes Datter blev ogsaa gift med en Præstesøn fra Nørre Løgum:

„Til hæderlige og velfornemme
P. Lautrup,
Sognefoged i Vellerup.
Vellerup, den 28. Oktober 1824.

Højtærede Ven og Nabo!

Den sjette November og næste Dag derefter agter min Daatter Anna Catharina Bundesen med hendes Brudgom, den hæderlige og velfornemme Ungkarl Christian Petersen af Løgumgaard at holde deres Bryllups Højtid.

Første Dag Kl. 11 om Formiddagen forrettes Vielsen i Huset. Paa anden Dags Formiddag Kl. 8½ agter de at drage til Kirken for at bivaane Gudstjenesten som Ægte-Folk.

Højtærede Ven og Nabo ville med samtlige Husets Folk da behage paa disse tvende Dage 6te og 7de November at forøge Brudfolkets Glæde med Eders hæderlige Nærværelse, bivaane Vielsen med andægtige Bønner om deres Ægteskabs lykkelige Begyndelse, Fremdragelse og Ende; zire og Pryde Brudfærden til og fra Kirken med Eders hæderlige Følge og paa begge Dage nyde og til Takke tage vores tarvelige Bryllupskost og Pleje.

Ved samme Bryllupshøjtidelighed ville højtærede Hr. Ven og Nabo være af den Godhed og bevise os den Tjeneste, paa første Dag at være Skaffer, og den ældste Daatter at være Bordepige ved Brylluppet.

Brudeparret saavel som jeg udlover stedse at være forbunden til skyldigst Gentjeneste.

Med sand Højagtelse
henlever jeg Maren Madses."

* * *

Foruden det nævnte Indbydelsesbrev har Peder Lautrup i Vellerup været saa venlig at meddele mig følgende om sin Slægt:

Slægtens Stamfader Peder Lautrup fra Heds i Bylderup Sogn, der var Student, blev sendt af sin Broder over til Vellerup for paa Broderens Vegne at fri til Enken Mariane Ivers. Han fremlagde paa sirlig Maade Sagen for Enken; men hun sagde Nej! Dog lod hun sig forstaa med, at hvis det havde været ham selv, saa var hun meget villigere.

Han red hjem og fortalte Broderen dette, og denne var højmodig nok til at raade ham til at forsøge sin Lykke paa ny, hvad han siden gjorde, og saaledes kom Peder Lautrup til Vellerup og blev Gaardmand.

I Frederik den Andens Bibel fra 1589, som er i Slægtens Besiddelse, findes en kort Slægts-Historie.

Førnævnte Peder Lautrup, der, som sagt, var Student, begynder med følgende:

„At man kan vide, hvorledes denne Biblia er kommen af Sted, da har salig Michel Hiensen her i Vellerup først ført denne her paa Stavnen. Efter ham har sin Søn, nu salig Iver Michelsen arvet den. Jeg Underskrevne er nu den tredje Ejermand til hende, undtagen min Hustru Mariane, som har den udi Arv i hendes Enkesæde efter forbenævnte Sal. Ivers's Død. Da lod jeg den Anno 1696 indbinde og for-bedre paa Bladene udi Tønder, da den var gammel 107 Aar, jeg skriver et hundrede og syv Aar. Gud af Naade give, at denne Bog maatte blive her paa Stavnen med Glæde og Gode og bevare hende med vort Hus og Hjem fra Tyve og Røvere, fra Ild og Brand, fra Fjender og Uvenner i min og mine Efterkommeres Tid for din kære Søn Jesu Christi Navns Skyld. Amen!

P. Lautrup."

* * *

I Aaret 1345 har Ridder Tuko Esbensen skænket til Klosteret i Løgum de to vestlige halve Gaarde i Vellerup samt et Kaadnersted „Skibelundhus", Dette har han igen bekræftet ved et Brev i Aaret 1348. De har hørt under Løgumkloster Birk helt tæt op til Nutiden.

* * *

Resbæk Lys: Resbæk, der udspringer paa Vellerup Mark, havde før sit natur-

lige Løb i vestlig Retning gennem Vellerup og Bovlund Enge. Men i længst forsvundne gamle Dage fik Bedsted og Terp Lyst til dette Vand til deres Enge og førte Strid og Proces. Bønderne i Bedsted-Terp gjorde Ed og vandt Processen. Man paastod, at Eden var falsk, og som Bevis herfor er, at siden brænder et Lys over Bækken, ligesom ogsaa den Dæmning, der tvinger Vandet af sit Leje, aldrig kan holdes, men stadig brydes.

Da Bovlund brændte

Der fortælles, at i Aaret 1772 begyndte Valborg Dag om Morgenen med en rygende østlig Storm, men det værste var, at der udbrød Ild i den østligste Gaard i Bovlund; Ilden var kommen fra Bagning, man stegte Flæsk i Ovnen.

Med rasende Fart gik Ilden Vest paa og lagde alle Gaarde og Huse i Aske helt ned til Hjørnet „Trekant“, hvor Byen med sin Gaadrække bøjer imod Nord.

Da der nu igen skulde bygges, og Fælles driften var lige ved at ophøre, saa Udskiftningen stod for Døren, faa forlangte øvrigheden, at en Del skulde flytte ud af Byen.

Allerførst Kaadnerne og Forbedelserne, der kun havde Hus og Have og Græsningsret til deres Kær. Disse fik anvist Byggeplads paa en Mark Vest for Byen, der hed Baalsted.

En Halvgaards-Mand, Peder Johnsen, der boede midt i østerbyen, tilbød Byen en Mark, der hed Kær, forlods og i Tilgift til hans halve Gaards-Part, hvis han vilde flytte. Han valgte til Bosted en Mark Østen for Byen, der hed Thorsmark, fra ældre Tid en Begravelsesplads, Der er omkring Gaarden funden en Del Urner og Brandpletter.

Peder Johnsen optog siden Thorsmark som Slægtsnavn.

Allerup Agre

Ligeledes fortælles om en Proces om Langelund Have. Det er en Eng, som hører til Bovlund. Denne Eng vilde Langelund By tilegne sig.

Paa Tinget begrundede deres Advokat Langelunds Ret til Engen i selve Navnet, der klarlig beviste Retten.

Men nu tog gamle Hans Poulsen i Vellerup Ordet og sagde: at den Mark paa Bovlund Mark, som grænser ind til min Mark, hedder Allerup Ager, saa maatte Byen Allerup jo kunne tilegne sig denne Agermark.

Dette var nok til at overbevise Tingmændene og Retten, saa Langelund tabte Sagen.

En underlig en

Han kendtes bedst under det Navn: Jens Hansen af Højset. men hed Jens Hansen Rost-gaard, i Slægt med Rost-gaard i Roost, og som Slægting har han været Ejer af Bogen: „*Hans Rost-gaards Levned*“ af Biskop Thura. Om Bogen er i Behold, vides ikke.

Jens Hansen var født paa nuværende Bøttchers Gaard i Vellerup omkring 1790-1800. Da han var snild og fingerem, gav han sig mest af med Møllebyggeriet. For Resten prøvede han alt muligt.

Efter sit Giftermaal boede han først i Laden ved Branderup Mølle, siden paa et lille Landbolssted Nord for Branderup. Derefter flyttede han til Højset Nord for Vellerup, og hans sidste Flytning var til et lille Mosested tæt ved Dravedskov.

Han øvede uendelig mange Drengestreger og Hundekunster. Han kunde knibe med Tærerne, knarke med Næsen, naar han tog fat i den, og rokke med Ørerne som et Dyr, Men bedst kunde han anstille sig som fjollet, og saa da helt fortvivlet tosset ud med de mærkelige Øjne og den usædvanlig store Næse.

Som Ungkarl gik han flere Aar ved let Arbejde i Bevtøft Mølle; men han vilde stadig drille Møllerkonen. Han lavede Træsko til Katten, bandt en Snor om Halsen, satte den op paa Loftet og stod selv nede i Loen og trak i Snoren for at faa Katten til at trampe paa Loftet i sine Træsko.

En Morgen, da Jens Hansen og de andre Folk sad ved Davren, tog Møllerkonen til at nyse paa en højroestet Maade i Stuen ved Siden af. „Nu galedede Knokkel Hendrik til Dag“, sagde Jens

Hansen. Dette fik Konen at vide, saa maatte Jens rømme Pladsen og kom vistnok til Branderup Mølle.

Da han boede Nord for Branderup, gik Laust Møller fra Branderup Mølle en Dag forbi Huset efter Mandbjerg. I Huset var ingen hjemme; men paa Agren Nord for Huset stod Sønnen tøjret, for saa vidste Jens Hansen, hvor Drengen var. Laust Møller tog Køllen og flyttede Drengen.

En Gang Jens Hansen skulde møde i Retten, var der to Advokater, der vilde have ham til Bedste. De spurgte, hvor han var fra? Han svarede: „Fra Branderup!“ „Hvad har I der?“ „Vi har Vand“, svarede Jens Hansen, „Hvad gør I med det Vand?“ spurgtes igen. „Vi fisker“, lød Svaret. „Hvad fisker I efter?“ spurgte de.

„Vi fisker efter Djævle!“

„Men hvorledes gaar det til?“

„Det skal jeg sige“, svarede Jens Hansen: „Vi sætter Advokater paa Krogene, saa skal Djævlen nok bide.“

Da han engang arbejdede paa Gram Mølle, var der fine Fremmede, der morede sig med at skyde efter Ting, de kastede op i Luften. Jens Hansen sad og saa til, og da de Fremmede antog, at han var fjollet, vilde de have lidt Løjer med ham. Han skulde ogsaa prøve at skyde, mente de. I Førstningen undslog han sig; men omsider fik de ham til at tage Bøssen. Han lod, som han slet ikke vidste, hvordan en Bøsse skulde bruges, saa han lagde Bøsepipen til Kinden og sigtede med Skaftet. Da der ikke var noget at vove, saa kastede een af de fremmede Herrer sin fine Hat op i Luften. Jens Hansen smækkede rask Bøssen om og skød Hatten rent i Kvas. Saa smed han Bøssen og sagde: „Det var dog en farlig Skyder, der kunde give saadan et Knald.“

I de sidste Aaringer, da han boede ved Dravedskov, lavede han Træskeer, som han gik rundt med og solgte. Fra den Tid, hen i 60erne, saaledes fortæller Peder Lautrup i Vellerup, kom han ind til os. Efter at han en Gang havde budt god Dag, var det første, han fortalte, at han var bleven skilt fra Konen. Min Mo-

der forstod i Førstningen ikke den Snak. „Jo!“ sagde han, „i Dag er det fjorten Dage siden, jeg kørte hende ud til Løgumkloster og begravede hende paa Kirkegaarden. Han døde selv et Par Aar derefter.“

Nis Pug i Vellerup

Før, da Hans Poulsens Gaard laa nede i Vellerup, var der stadig en Nisse der til Huse. Han fik altid hver Aften sin Grød sat ud i Stalden, og til Gengæld førte han saa om Natten Tilsyn med Gaardens Besætning. Men den gamle Hans Poulsen kunde faa Luner og forbød Pigerne at sætte Grød ud.

Nu blev der Uro i Stalden. Dog baade Manden og Avlskarlen mente, at det gik nok over; men hver Morgen var Føllet sygt og svedte, saa det var hvidt af Skum. Da der var gaaet et Par Aftener, gik Pigerne ud i Stalden med en Lygte, og de saa nu det mærkelige Syn, at lille Nis red paa Føllet og tumlede med det.

Avlskarlen, der var stærk og modig, skulde nok faa det i Orden. Han tog en tyk Egekæp, gik ind og begyndte at slaa haardt paa Nis; men hvert Slag faldt paa hans egne Ben og Laar, saa han maatte holde op, og han bød Pigerne at sætte Grøden ud. Det gav straks Ro i Stalden, og næste Morgen var Føllet rask. Siden fik Nis stadig sin Grød.

En Ramse fra Bovlund om Vedsted Sogn

Terp er en god By, Bedsted ligger lidt i Ly.

I Siverkro skænker de for æ Gæst.

I æ Møll' der maal de med de Bæst.

I Andrup har de djert behov.

I Maarbæk gør de inne Sjov.

I Gravlund tæl di Pæng.

* * *

Naar de Gamle i Bovlund omtalte de Syd for dem liggende Byer, benævnte de dem ofte som „over i æ Fyrstendøm“ - en Levning fra den Tid, da Aabenraa Amt hørte under forskellige Hertuger.

Gamle Andreas

var lidt af en Særling. Han omtalte ofte Smaating paa en højtidelig Maade og

ikke altid i passende øjeblik. Han vilde gerne belægge sin Tale, som man siger. En Aften kom han kørende med sin Svoger fra Aabenraa. Da de kørte ud fra Kløveres og skulde over Broen, gik det galt. De væltede ned i Vadestedet ved Siden af Broen. Da de der laa, begge de Gamle, og plaskede i Vandet, spurgte Andreas: „Hvordan gik det dine Legemsdele, lild Svoger?“

I en varm Bystrid om Skolesager hvervede man Stemmer paa begge Sider. Da man kom til Andreas, saa sagde han: „Æ er Guj hjælp mæ inne Kjælling, men hvad min Svoger Lorens vil, og hvad Jakob Arnum vil, det vil æ aa.“

En tapper Kone

I den sidste Krig fik de et Steds en større Indkvartering af preussiske Soldater. Disse sad en Aften og saa til, da Husets Folk skulde have Nadver, der som sædvanlig paa denne Egn bestaar i Boghvedegrød. Denne Ret kendte Soldaterne ikke.

Da Konen nu var i Færd med at sætte Grøden paa Bordet, var der en af Soldaterne, der fik Lyst til at smage. Han langede saa over i Grødfadet med Haanden og tog en Klat.

Ved at se denne Uorden blev Konen vred, saa hun uden Betænkning tog den store Grydeske, der var fuld af Grød, og langede Soldaten en paa Øret, saa det ordentlig klaskede.

Soldaten blev rasende, da den varme Grød brændte. Han foer hen og vilde banke Konen; men i det samme kom en Officer, der forhindrede det.

Dansk samfund

Det første „Danske Samfund“ i Nord-slesvig blev stiftet den 23. December 1855 hos Bunde Refslund i Bovlund. Det aarlige Medlemsbidrag blev bestemt til én Rigsbank Mark (37½ Penning). Derfor skulde der købes Sangbøger og Bøger, der ogsaa var tjenlige til Oplæsning samt Bøger, der kunde gaa paa Omgang imellem Medlemmerne. Formaalet var at vække Kærlighed og Kendskab til dansk Aandsliv, danske Digtværker og at synge danske Sange.

Der havde for været en Sangforening, der øvede sig i flerstemmige Sange; men den var sovet ind, især da de Ledende, en Del unge Lærere, var blevne forflyttede til andre Egne.

Denne Aften blev der vedtaget nogle faa Lovbestemmelser, navnlig at Møderne skulde gaa til Omskift hos de forskellige Medlemmer. Beværtningen skulde bestaa i Kaffe og Smørrebrød for en Betaling af en Rigsbank Mark.

Bunde Refslund blev valgt til Formand, det var hele Bestyrelsen.

Saa vidt det kan mindes, var det Morten Eskesen, der læste op, vistnok noget af Bjørnson, hvilket den Gang var aldeles nyt.

Disse Samfundsmøder gik paa Omgang i flere Aar, indtil de havnede i det gamle Ting-hus i Agerskov Kro.

Efter Krigen, da L. B. Poulsen satte fast Bo i Bovlund, var det Medlemmer af „Dansk Samfund“, der om ham dannede den kristelige Sømmenslutning paa denne Egn.

Gestrup

har fra gammel Tid været delt i to smaa Byer, Overby og Nederby. I Nord laa Susvind, Hjortlund samt Skadborg. Overby ligger ualmindelig højt, rigelig 70 Meter over Havet, Paa Bakkerne Syd og Vest for Overby er en storartet Udsigt. Der kan tælles over 30 Kirker.

I Eftermiddagsbelysning ses Vesterhavet og Rømø tydeligt. For kunde man se Ribe Domkirke, men Plantning ved Lindetskov har taget

Udsynet. I Nord ses Højrup, Hygum og Føvling Kirker samt Gram Skov med den bagved liggende Brændstrup Bakke. Mod Nordøst Skoven ved Hjerndrup og Moltrup Kirke. Naar der festes paa Samling, saa ses Fyrværkeriet tydeligt. Derimod i østlig Retning ses kun lidt, da Stenskovbjerg bag Agerskov dækker det meste af Østkysten. Men Skovene ved Aabenraa og helt ind mod Flensborg samt Medelby Bakke er synlige. Og lige i

Syd ses de to Møller i Ladelund, Store Tønde, Tønder, Møgeltønder og Visby, mere i Forgrunden hele Bredeaa Slette med Draved og Løgumkloster i Baggrunden. Mod Nord og Nordvest: den dybe Dalsænkning med Lindetskov, Allerup og Herrested Kirke som den nærmeste Baggrund. Ja, for den største og videste Udsigt maa Gestrup bære Prisen i Nord-slesvig.

Røverkulen

Tæt Østen for Vejen i Gestrup Lund er der skjult inde i Buskene en temmelig stor Udgravning, som endnu kaldes „Røverkulen“.

I gamle Dage havde en Flok Røvere her deres Tilhold. De havde Snore spændte over Vejen og en Klokke inde i Hulen for at varsko, naar de kunde overfalde de Vejfarende.

Tingstedet

I sin Bog „Gamle jyske Tingsvidner“ skriver Dr. O. Nielsen: „Vi staar ved Foden af Tinghøj. Den ligger paa et lyngbegroet Højdedrag, fjern fra menneskelig Beboelse; men de mangfoldige Vognspor, der fra alle Sider samler sig her med Højen som Endemaal, er tavse Vidner om den Tiltrækningskraft, den besad i henrundne Tider, og som den nu kun udøver mod den, der ønsker at fordybe sin Tanke i Mindet om de gamle Dage, da man holdt Ting under aaben Himmel.“

At Tingstedet har været paa en af Højene i Nærheden af Overby-Gestrup, er utvivlsomt, men hvilken veed vi ikke, mest sandsynligt lige Vesten ved Vejen til Roost, hvor der før laa et Par Kæmpehøje.

Tingstederne var altid paa fritliggende Høje. Da saa Herredet blev delt, og Rangstrup var altfor afsides, er Gestrup valgt. Baade egnede det sig som Midtpunkt i det afskaarne Herred, og med dets Højdeforhold var her en selvskreven Plads. Naar dette skete, vides ikke, ligesom man ikke veed, naar Tinghuset blev bygget.

Tinghuset laa i nuværende Nis Rosens Toft. Det var en god Tumbleplads for Ungdommen og Drengene. Morten

Eskesen fortæller i sin Bog: „Hans Krügers Saga“ om Spilopper, der blev bedrevne i det tomme Tinghus. I Aaret 1834 blev Tinghuset flyttet til Agerskov Kro.

Gestrup Enge

„Gestrup Enge og Hellets Pine har aller End“, Ja, Eng har de ikke; men i ældre Dage, da tre Fjerdedele af Marken laa i Hede og Buske, da gnavede man løs med Leen i, de smaa Rundeler mellem Hede-knoldene, og paa de græsagtige grønne Pletter, der var fri for Lyng, maatte man i Lag med Katskæg, der var sejg, saa Slætterne blev ærgerlige, naar Leen ikke vilde bide. Men næsten allerværst var det mellem Buskene. Der var det varmt, ej et Vindpust, om den ene Busk og om den anden, ingen Ende at se, Busk efter Busk med Forhindring af nedfaldende Grene. Saa fremkom det gamle Udtryk: „Gestrup Enge og Hellets Pine har aller End“.

Nu er alt anderledes; Kulturen har bredt sig. De smaa smukke Trægrupper og Buskpartier er borte; nu snurrer Slaamaskinen der, hvor man før gnavede en Mundfuld Hø, for, naar Leen kunde faa et Hug, saa, hvad en Faaremund kunde tage paa een Gang, saa maatte man hugge til.

Ja, der staar nu Kløver og Korn, eller Kvien staar i Græs til over Knæ, og ved Leddet staar Truge til Oliekager for at fremskynde Fedningen - nu har Marsken ikke mere Eneret til Græsfedning.

En Original

For mange Aar siden var her en gammel Mand, der brugte altid og om alt, baade passende og upassende, smukke højtstiledede Udtryk, som naar han sagde, at en Mergelbør var „et nyttigt Boskab i det huslige Liv“. Eller han traf en ung Mand og bemærkede: „Du er din Moders udtrykte Billede“. Skulde han hen og skære Grise, saa fortalte han, at han skulde foretage „en Operation“, Da hans Moder var død, skulde han hen til sin Broder for at oplyse denne om, „at han, Broderen, ingen Moder havde længere“.

Da Naboen var noget slidsom med at frede Marken, saa sendte han Naboen følgende Brev:

„Gode Ven og Nabo! Da din Dreng Dag efter Dag, Tid efter Tid driver med dine Kreaturer paa min Residens, beder jeg dig at indskrænke Drengens Magt og tugte hans Kaadhed.“

Skadborg Piger

Nord for Nederby Gestrup laa indtil for en 40 Aar siden et lille gammelt og snævert Hus bygget i det 17tende Aarhundrede. I Begyndelsen af det 18tende Aarhundrede boede der en Maren Skade; det lille, lave, usle Hus fik efter hende Navnet Skadborg.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede boede der i Huset fire Piger „de Skadborg Piger“. De var meget kendte i Omegnen for deres Tossethed, Stine og Maren var aldeles fjollede, Marie var lidt klogere; men hun var med Barn den Vinter, hun gik til Præsten, Kjesten blev gift i Tirslund. De levede alle af at gaa grundt og tigge. De var meget baglige, men snakke-lystne og godmodige, saa i Omegnens Byer fik de altid gode Almisser. Der har været mange Fortællinger om disse Piger, men de fleste er nu glemte, dog enkelte er endnu i Folke-munde.

En Dag kom Provsten til Gestrup Skole for at overhøre Børnene; han kendte godt disse Piger, der var saa tungnemme, at de gik i Skole, til de var 18 Aar. Saa spurgte Provsten Stine:

„Naa, Stine, kan du sige mig, hvor mange Guder er der?“

Det kunde Stine ikke, hun sad tavs og still, men hendes Søster Maren sad bagved, hun stødte til Stine og sagde: „Sej syv, Stien! sej syv, Stien!“ Det hørte Provsten, og han spørger: „Kan du, Maren, nævne mig de syv?“

„Ja! een Gud, tre Personer, Fader, Søn og Helligaand.“

Drengene gik en Aften hen under deres Vinduer med en Rumlepotte og rumlede stærkt. De tre Piger sad i Stuen, de blev bange, skinnende hvide i Ansigtet og rystede. Saa, siger Maren: „Det rumler og tordner under Jorden - Bej, Stien!“ Og Stine begyndte: „Sen-

tenser af Guds Ord til Troens Bestyrkelse for de Jenfoldede.“ (Dette stod paa Titelbladet i den gamle Luthers Katekismus.)

„Han vilde sidde den af“

En Mand i Gestrup, der drev Krybskytteri efter en temmelig stor Maalestok, blev greben af Skovrideren paa fersk Gerning.

Han blev paa Tinget dømt til enten at sidde 5 Dage i Fængsel eller at betale 5 Rigsdaler i Bøde; men da Penge den Tid var knap, faa valgte han at sidde Bøden af. Han sad saa i Fængsel hos Nix, Fangevogteren i Haderslev, savede Træ og levede stort.

Da han var færdig med de fem Dage, bad han om ogsaa at sidde for Skatterne - een Daler om Dagen.

Fra Napoleons Tid

For længst afdøde Hans Clausen Aalling i Gestrup var født i Kastrup, hvor Faderen havde en Gaard, men Faderen satte alting overstyr, flyttede til Gramby, til den Gaard, som nu Ludvig Petersen bor paa.

Her døde han, Hans Kone var da 42 Aar og sad med 16 Børn. Hun flyttede til Tirslund - derhen søgte alle Omegnens Fattige - og sendte saa Børnene ud at tigge. Da de blev større, kom de alle ud at tjene.

Der fortælles, at en af Sønnerne var Soldat og blev Sergent. Han kom i Begyndelsen af forrige Aarhundrede med Armeen Syd paa og laa i Hamborg. Da de blev fordrevne derfra, trak de sig Nord paa for at søge Dækning i Rendsborg. En Nat, da de laa udenfor, kom der en Stafet fra Hovedkvarteret; men det var mørkt og de havde intet Lys. Derfor kunde de ikke læse den Ordre, som Staffetten bragte. Saa maatte de slaa Ild med et Fyrstaal, og ved den brændende Svamp fik de stavet ud af det, at de øjeblikkelig skulde ind i Fæstningen.

Siden boede Aalling i Oksevad, og under Lejrøvelserne der paa Heden, „Oksevad Lejr“, blev han ansat som Forvalter for Munderingsvæsenet og havde sin Bod og hele Beholdningen i Kirken.

Da Lejrøvelserne var ophørte, blev han ansat som Tilsynsmand ved den nyanlagte Plantage „Oksevad Hegn“.

„Jyver aa æ Bjerre“

Han hed ellers Iver Johansen, var født i Galsted omkring ved 1780, blev Soldat først i Aarhundredet og var Soldat i 16 Aar. Han laa længe som Soldat paa de sydlige danske Øer og var med i Frankrig. Han havde ført et meget bevæget Liv, kunde drikke som en Svamp og lyve „værre som en Hest kan rend“. Han fortalte de værste Historier om, hvad han havde set i fremmede Lande.

Han paastod og bandede paa, at Vandet kunde løbe imod Bjerget, naar kun Omgangen var stor nok til at faa den nødvendige Svingning, saa Stigningen blev jævnt fordelt. Det havde han set i „det hannøverske“, hvor Vandet fra en Vandmølle løb i en stor Rundkreds paa flere Mil og kom igen til samme Mølle for at trække den - ved denne Mølle var der aldrig Vandmangel.

Da han kom hjem fra Soldateriet, købte han siden et lille Landsted ude paa Marken imellem Gestrup og Mandbjerg. Der fik han Koncession til et Høkeri. Han kendte hverken til Varerne eller deres Mærker. Saa sad han og digtede Navne til de forskellige Varer efter de Mærker eller Bogstaver, som fandtes derpaa: Sukkertoppe fra Itzehoe med det bekendte Mærke DV kaldte han Dannevirke-Sukker, og Rødvind med Mærket „St. Julien“ kaldte han Stien Julien. Hans Kone hed Stine. Han løj, saa han troede det selv, men Folk kom i Masse, og der var altid Vogne med Kunder for at købe.

Kramsfugle

Der fangedes før her paa Egnen en Mængde Kramsfugle. En Hyrdedreng, der blev lejet for en Sommer for en Løn af 4 til 5 Daler Kurant, fortjente i Regelen lige saa meget ved at fange Kramsfugle i Snarer. Priserne var usle, en Skilling Kurant for tre Fugle. Der var nemlig kun een Opkøber, Knud Fuglekonge i Gestrup. Han beherskede Markedet, købte alt, fyldte dem i en Sæk og red til Aabenraa med dem. Da han omsider

døde, blev Jyver Opkøber; han spiste dem i Regelen selv. Der fangedes i Tusindvis af Drosler, baade graa og sorte.

To velkendte Mænd

Hans Krügers Bedstefader, gamle Hans Andersen i Rurup, er født paa den nordligste Gaard i Overby. Den er for mange Aar siden bleven nedbrudt.

Stamfaderen til den bekendte Benbrudslæge i Kolsnap, den gamle Johannes Paulsen, er født i Gestrup paa et Kaadnersted, der kaldtes Susvind.

Fra 48

Med Krigens Udbrud 1848 kom der de allerutroligste Rygter i Omløb: Nu var Fangerne brudte ud baade i Glückstadt og Rensborg. De kom raslende med Jernlænker og afbrændte Byerne, snart var den By brændt, snart en anden, hed det. Eller nu laa den russiske Flaade i Aabenraa og saa videre. For at nedslaa disse vilde Rygter samt ogsaa for at bringe tilforladelige Efterretninger rundt til Befolkningen fik Hans Krüger oprettet et Efterretningskorps, der blev sat i Forbindelse med Hovedkvarteret. Han sendte i den Anledning Bud til de forskellige Sogne om at stille en ung, solid Mand med Hest.

Fra Agerskov Sogn blev det daværende Gaardmand Jens Lautrup's Søn, Kristen Lautrup, der mødte med Gaardens bedste Hest „Simon“. Kristen Lautrup fik til Kammerat en ung Mand, Kristian Dall, der egentlig var fra Stursbøl, men nu var i Rødekro hos daværende Kromand Møller, siden Kammerraad Møller til Skovgaard.

De mødte saa ved Hovedkvarteret, og Krüger, der stadig fulgte dette, gav dem Ordre, hvor de skulde hen, og Papirer, de skulde aflevere.

Paa en af disse Rejser laa de en Nat i Medelby Kro hos Kromand Baggesen. Her blev de om Natten overrumplede af en Flok Oprørere fra Læk. Papirerne stak Lautrup dybt ned i Sengehalmen. Saa blev de førte som Fanger først til Læk, hvor hele Byen var paa Benene, og siden til Bredsted, hvor De vilde stene dem. Her blev de forhaanede og udskældte for Spioner. De, som førte dem

frem, bildte Befolkningen ind, at det var Hans Krüger og Laurids Skau. Omsider kom de til Rensborg og sad der i Ro i længere Tid.

Sangforeningen

Før 48 var Sang en sjælden Ting og ukendt i de fleste Skoler. Om Søndagen sang man „evangelisk“ i Kirken; det var rigtignok mere Brægen end Sang.

Ved Gilder sang man de bekendte Selskabs- og Drikkeviser, for det meste enkeltvis. Enhver, der kunde, foredrog sin Livsang.

Kun om Aftenen ved Haandarbejdet eller ved Malkningen sang Pigerne af Hjertens Lyst baade Skæmteviser og Kærestesange samt undertiden ogsaa en gammel Kæmpeviser.

Saa under Krigen kom Krigsviserne. Der blev uddelt smaa Hæfter med gode danske Fædrelandssange. Og Provst Matzen i Hygum opfordrede Lærerne til at synge fædrelandske Sange og andre gode Sange i Skolerne, hvad de gamle Lærere ikke kunde.

Men efter Krigen kom her en Flok nye Lærere til Egnen. Det gav Sang i Skolen. Der følte nu Trang til en Sangforening, og den blev oprettet af en Snes unge Mennesker, deraf 7 Lærere.

Gestrup blev valgt til Samlingssted, og hos Mathias Refslund var Sangforeningen velkommen. Man samledes i Mørkningen, blev beværtet med Kaffe og mod Slutningen af Aftenen med Te og Smørrebrød, alt for een Rigsbank Mark (37½ Penning.)

Efter Kaffen begyndte Sangen. Der blev indøvet flerstemmige Sange.

Gamle Mathias sad i Kakkelovnskrogen med sin lange Pibe, paa Hovedet den blaaehvide strikkede Lue og fornøjede sig over Ungdommen.

Naar der var sunget en lille Stund, saa sagde Mathias: „Nu maa vi have den om Slep-pengren“. Han mente Visen om de danske Generaler, hvori der er et Vers om Schleppe-grell.

Aftenen gik muntert; men da der var gaaet et Par Aar, fandt man, at Møderne skulde være fyldigere, og siden blev „Dansk Samfund“ dannet.

Agerskov

Som Kirkeby er Agerskov Midtpunktet i det store Sogn; men har alligevel ingen Sinde udøvet nogen særlig stor Indflydelse paa Sognets Udvikling.

Gaardene i Agerskov er mindre end i de omliggende Byer, og dette kan muligvis være Aarsagen, da Regelen er: Jo større Ejendom, des mere Indflydelse.

I en Høj Syd for Byen, der hedder „Boldershøj“, skal en Kæmpe ligge begravet.

Et Tingsvinde om Agerskov Engskifte

„Herredsfoged i Nørre Rangstrup Herred Lorentz Berthelsen i Roost, Peder Gregersen i Holm, Herredsskriver, og Truels Hansen i Rurup, Sandemand i nævnte Herred, gør her-med vitterligt, at Anno 1741, Tirsdagen den 28. February, var skicket for os samtlige Agerskov Bymænd, som fik en fuld Tingsvinde af otte Dannemænd, som vare: Anders Andersen, Peder Hansen i

Gestrup, Jep Petersen, Peder Mathiesen, Jørgen Jessen, Nis Poulsen i Lund (Tirslund nævnes ofte i gamle Dokumenter som Lund) Jørgen Wind i Bovlund og Søren Hansen i Agerskov, hvilke otte Dannemænd samdrægteligen vunde, at de samme Dag saa og hørte, at Agerskov By-mænd lod deres Vedtægt oplæse, lydende som følger:

Eftersom vi Agerskov Mænd haver skiftet vores Eng i trende smaa Stykker til hver hel Gaard, fordi at vi kunde bedre hævde det, for det er ringe Vældeskilde-Grund, at vi kunde grafve og forbedre det, saa have vi gjort det saa, at det Lod, som ligger nordest ved Byen, skal luche Norden for, og siden halfve Part med dennem, som ligger Sonden for. Og Grafven den skal være fire Alen viid og holdes for-svarligen vedlige.

Disse Lodder, som ligger Vesten for den Syndergaards Toft, skal kjøre med deres Hø ud af Lod, som

ligger Sønden Ifver Hansens Toft, som kaldes Gerrebrei.

Og hvad de vil føre paa Afgrøden, det skal de føre udi Tøvvæl. Og dem, som haver deres Tofter derhos, skal holde dennem forsvarligen lucht.

Om Nogen haver nogen Ubærebester, som de ikke kan holde i deres Eget, da skal de hægte dennem.

Og det tredie Lod stal det nordeste Lodluche ved baade Sider, og det skal være lucht inden Bertemøsdag Aaret 1742.

Og hvem som ikke holder sig derefter, maa vare sig for Kongelig Brøde, 2 Rigsdaler.

Den gamle Bæk skal have sin gamle Gang og i det ringeste en Alen viid.

Og det Vand, som kommer fra Jep Pedersens Hus, hører dennem til, som haver det nær ny Engslod, og de maa støve og gjøre dennem det til Nytte, naar de vil, Uforhindret. Vejen, som er paa Gaden, skal være uforkrenket i alle Maader.

Item stod samtlige Mænd i Ager-skov for Retten den 28, February Anno 1741 og denne Vedtægt bekræftede for dem og deres Efterkommere.

At saaledes inden Tinge er gangen, haver vi til Vitterlighed vores Zigneter hernelde for paatröchte.

Da Peter Thøjsen blev nedmanet

Der er før fortalt, at Herredsfogden i Gammelskov, Peter Thøjsen, blev nedmanet i Gammelskov Sjøv. Dertil maa endnu føjes: Da Karlen kørte med Præsten til Manestedet, gik det ene Hjul af Vognen to Gange. En Stemme under Vognen raabte sidste Gang: „Du er ikke værdig til at mane, du har stjålet Brød for en Skilling."

„Det var i Nød", sagde Præsten, „og her har du Værdien". Med disse Ord smed han en Skilling paa Vognen. „Kør nu", sagde Præsten til Karlen, „nu skal han bære Vognen baade frem og tilbage; men herefter maa du ikke køre, fordi nogen siger: Kør nu! Kun naar jeg siger: Kør nu i Guds Navn, da maa du køre."

Efterat de var vel komne til Stedet, stod Præsten af Vognen og gik hen til det farlige Sted. Da kom der en hen til Vognen og sagde: „Kør nu!" Men den trofaste Karl blev rolig siddende, trods det, at den Onde anden Gang raabte til Karlen om at køre, holdt han fast ved Hestene.

En god Stund derefter kom Præsten, steg paa Vognen og sagde nu: „Kør nu i Guds Navn!" De kørte hen til Gammelskov; her forlangte Præsten, at Karlen skulde køre op paa Møddingen. Da de kom derop, gav det et stort Skrig under Vognen, og den sank ned med den Slemme, men Luften fyldtes med en forfærdelig Stank. - Præsten fik en anden Vogn at køre hjem i.

Og herefter og helt siden da har der været Ro ved Gammelskov.

Sogne-Degne

Paa en Tavle, som er ophængt i Kirken, er Hans Hejsel den første Degn, der er nævnt. Han døde 1764.

Derefter kom Hans Jensen, der døde 1791.

Dennes Søn, Otto Riese, fik nu Embedet. Han var bekendt for sin langtrukne og slæbende Sang. Naar Menigheden kom til Ende med et Vers, holdt den op, men „Otte Degn" blev endnu ved en lille Tid, han vilde have det sidste Ord. Hans „Amen" huskes endnu af de Ældre. Ingen vidste, naar Enden var. Han fyldte sine Lunger som en Blæsebælg med Luft, saa holdt han Tonen i lang Tid for ret at vise, hvor meget Vejr der var i ham.

Til at hjælpe sig med Sangen i den store Kirke havde han Sinnet Alslev og Elias Skrædder. En Søndag fik de for højt begyndt paa en Salme. Da saa Elias efter Kirketid kom ind i Kroen, sagde han: „Hvis Salmen havde været et Vers mere, saa var vi sikkert blevne paa Stedet alle tre."

Agerskov Kro

Denne Kro indtog i Byen en meget betydelig Plads. Dels var der til Kroen en større Gaard, og dertil kom de mange Foretagender, som der udøvedes. Foruden Krohold var der Høkeri, Bræn-

deri, Mjødblanding og i Efteraaret en stor Honninghandel.

Den gamle Jørgen Top, der foruden alt dette drev Handel med magre Svin fra Jylland og en betydelig Studehandel samt dyrkede store Hedestrækninger, drev især en forbavsende stor Kartoffel-avl. - Man har fortalt, at han et Aar satte 70 Tønder Kartoffler.

Da Herredstinget i 1834 blev flyttet fra Gestrup til Agerskov, gav dette Kroen endnu mere Betydning.

For en Del Aar siden leverede en Østerbo et Læs Havre i Kroen. Da han havde siddet lidt, kom han til at spille Kort med de andre Gæster, og inden Aften havde han spillet alle Havrepenge bort. Han fik saa spændt for, kom paa Vognen og begyndte at køre' saa holdt han pludselig stille, vendte sig om og raabte tilbage: „Hvad hed nu dette Spil som vi spillede?" Han fik til Svar, at det hed „Lanter". Lanter, Lanter, det var ingen god Lanter! Ja, nu kunde han nok huske det.

Jakob Rasmussen, der var Skolelærer i Vester Vedsted, holdt meget af at høre Præsten i Øster Løgum og gik den lange Vej Søndag Morgen, ja han gik nu ikke, han snarere fløj som en Fugl. Paa sin lange Kirkegang var han i Regelen inde i Agerskov Kro. En Dag, han var der, spurgte Kjesten Krokone, om han troede paa Varsel. Ja, det gjorde han. „Det er Guds Engle, der advarer Menneskene", sagde han. Men Kjesten troede nu ikke, at Guds Engle absolut skulde passe paa Johan Reimers Ronnevær, der druknede i Vandtruget. Denne Begivenhed havde det ogsaa varslet for, hed det.

En Ramse fra Agerskov sogn

I Agerskov har de en god Kro,
I Gammelskov kan vi altid køf en Ko.
Aa æ Kjær er der aller bløvn danset,
I Gestrup er de godt forskanset.
Aa Kjærgaard er de goj Kammerater,
Aa æ Rymark er de Demokrater.
Aa æ Baalsted vil de it gjen dø,
I Bovlund avler de tusind Læs Hø.
I Vellerup drywer de med djer Stud',
I Mellerup holder de et læng ud.
Langelund er et lille Tyrki,
Aa Ousgaard er de frank og fri.

I Sindet aa Faarhus fæller de Føl,
I Bjørnskov skænker de Snaps aa Øl.
Rangstrup er nower Tørrebjörn,
Galsted er et Lyngpind-Hjørn.
I Birklund ædder de Mælk og Rævling,
I Johnsborg skydder de aa æ Grævling.
I Jørnsby køver de alt djert Hø,
I Kaadnerhus sær de Fedt aa Brød.

Regnings Opgørelse efter Barselgilde

Ved Regnings Opgørelse efter Barselgildet hos Jes Enemark sendte denne Betaling og følgende Rim til Per Top:

Her har du Resten af Rom og Vin
Og Krukker og Kasser tillige.
Hvordan du saa finder Regningen
din,
Det kan du siden mig sige.
Summa: saameget, det veed jeg
nok.
Det sidder endnu i min Nakke.
Jeg haaber dog sikkert, det lige
gaar op,
Nu ser du, hvordan det vil klappe.

Rimbrev fra Per Top til Jes Enemark

Forleden Dag jeg fra Flensborg
kom.
Da stod der to Kasser bag Døren.
Jeg spurgte: „Er det maaske fra
Hans From?"
„Nej, det er fra Jes", sagde Søren.
Jeg saa det efter og rigtig fandt,
Som indlagte Regning udviser.
Af slige Kunder ej mange jeg har,
Dig kan jeg ej andet end prise.
Bestiller Varer og prutter ej,
Betaling jeg har i min Lomme.
I samme Anledning, det haaber jeg,
Til næste Aar at du kommer.
Og dersom du førend faar Tingen i
Stand,
Gør blot ingen Regning med Kassen.
Jeg giver Kredit, saalænge jeg kan,
Slaa dig til Ro, efterlign Hans
Madsen⁵.

---

⁵ Hans Madsen havde 13 Børn.

Rangstrup

Saadan en gammel Tingby øger Lysten til at fordybe sig i Minderne om den Tid, da man holdt Ting ude paa Marken under aaben Himmel,

I Rangstrup var saaledes det gamle og ældste Tingsted lidt Nordvest for Byen. Marken hedder endnu Tinghøj Ager. Gamle Folk kan endog huske, at der i Midten laa en stor Sten og uden om den en Rundkreds af mindre Kampesten, der indkredsede det hellige Tingsted, hvor det var fredlyst. Der maatte ingen øve Kiv. Den store Sten i Midten kaldtes Tyvstenen. Der sad den Anklagede, og imellem denne og Rundkredsen laa fire store Sten i en Firkant. Paa disse laa fire lange Egeplanker, der kaldtes Tingstokke, Herredet var inddelt i fire Fjerdinger, og hver Fjerding skulde levere sin Tingstok og holde den ved lige, samt efter Tingets Slutning faa den i Hus.

Paa disse Planker eller Stokke sad de tilkaldte Tinghørere, der ofte kaldtes Stokkemænd, da de sad paa Tingstokkene - heraf ogsaa Ordet stokdøv, naar Folk ikke vilde høre eller paastod ikke at have hørt.

Til Tingskriveren var der tilført et Bord og en Stol, og i daarligt Vejr blev der rejst et Telt over ham, for at han kunde skrive.

Et Tingbud havde bestemte Dage i Forvejen varskoet de Folk, der skulde møde, og naar alle var samlede: de Indklagede, de otte Stokkemænd, ogsaa kaldet Dannemænd, fire Sandemænd, een fra hver Fjerding, der sammen med Herredsfogden skulde afsige Dommen, saa erklærede Herredsfogden højt: „I Kongens Navn, Tinget er sat“, og derpaa begyndte Forhandlingen.

Disse omtalte Sandemænd, som Tyskerne har oversat „Sandmänner“, havde ikke med Sand at gøre, men med Sanden - Sandhed. Paa Forslag af Herredsfogden blev de udnævnte af Amtmanden.

Disse Sandemænd havde mange forskellige Hverv, saasom: at være Vurderingsmænd ved Skift og Deling i Dødsboer, ved Fallit, stedlige Undersøgelser af Forbrydelser, hvorfor de i

Rejsegodtgørelse fik deres „Hesteleje“. De skulde være Skønsmænd ved Udstykning og Magelæg af Jord, navnlig med Hensyn til, at Skatterne blev lige- ligt fordelte. Endvidere skulde de give Skøn over Mark-, Vand- og Skel- Stridigheder og besørge de mindre Forretninger for Herredsfogden. Da disse ikke gav videre Sportler, saa sendte Herredsfogden den Nærmestboende en Fuldmagt, som var almindelig ved mindre Løsøre-Auktioner. Sandemændene blev ellers lønnede med Sportler.

I Rangstrup Herred var der otte Sandemænd, to for hver Fjerding.

Selv i Købstæderne holdt man Byting under aaben Himmel. Kristian IV. Befalede 1643: at Byting maa ikke holdes paa Raadhuset inden lukte Døre; men Byfogden er forpligtet til at holde offentlig Byting.

I Flensborg holdtes Ting bagved Raadhuset. I Nørreherred paa Als holdtes Tinget indenfor fire Tingstokke under aaben Himmel til omkring 1750. I Ribe holdtes Ting paa Torvet udenfor Raadhuset, i Kolding ligeledes. Selv i København holdtes Ting paa Gammel Torv.

Oprindeligt hørte til Rangstrup Herred ni Sogne. Bedsted, Egvad, Hellevad Sogne, disse blev omkring Aar 1300 skilte fra og lagte til Sønder Rangstrup Herred, saa Nørre Rangstrup Herred kom herefter til at udgøre følgende Sogne: Bevtoft undtagen Hjartbro, Tirslund, Toftlund, Agerskov, Branderup samt Byen Roost. Ialt 6 Sogne.

Hvert Herred havde sin bestemte Dag i Ugen til Tingdag, saaledes holdt Hvidding Herred Ting om Mandagen og Nørre Rangstrup Herred om Tirsdagen. I Regelen blev der holdt Ting hver Tirsdag hele Aaret rundt. Der var jo altid mindre Sager, der skulde forebringes.

Et Mageskifte

I Aaret 1726 indsendte de Rangstrup Bymænd en meget underdanig Ansøgning til Amtmanden, Grev Reventlow, om Tilladelse til at foretage et Mageskifte med Bjørnskov, der bestaar af „Stuf-, Kirke- og Præsteland“:

„Som det nu er, ligger Bjørnskov Mark midt inde i Rangstrup Mark, med Provst Riese og Kirkeværgerne er vi enige om at flytte Bjørnskov ud til det søndre Markskel.

Men vort velmente Forslag gælder intet uden vores naadigste og højbydende Hr. Amtmands Approbation, og er vor underdanigste Bøggæring, at vor naadigste Hr. Amtmand vilde meddele os sin Konkens til saadant velment kærligt og freldeligt Forslag.

Næst efter den Højstes Beskærmelses Forblivelse over hans høje grevelige Excellence forbliver vi stedse vores naadigste Hr. Amtmands ringeste Tjenere."

Jørgensby og Johnsborg

I Skellet mellem Rangstrup, Agerskov og Faarhus Mark ude paa den store Hede købte en Arbejdsmand, Jørgen Jespersen, midt i forrige Aarhundrede en større Hedelod, som han opdyrkede.

Der blev en stor Børneflokk, der alle kom ud at tjene, men siden som Ældre søgte hjem og satte Bo om Faderhuset, ialt fem Sønner og 2 Døtre. De brændte selv Mursten og byggede Huse rundt paa Heden. Som naturligt kaldte de den lille By Jørgensby efter Stamfaderen. Nu er disse Hedehuse blevne til smaa Bøndergaarde med store Besætninger af Heste, Kreaturer og Svin samt de nødvendige Maskiner.

Og saa Johnsborg: Det var John Kagemand, der byggede et lille Hus paa Heden ved Vejen, der gaar fra Agerskov til Rangstrup. Nu er dette bleven til to Gaarde. Saaledes dannes endnu i vor Tid Landsbynavne ligesom i Oldtiden efter den Mand og hans Slægt, der her sætter Bo.

Kulmiler

I forrige Tider, førend Stenkullene kom i Brug, var Smedene henviste til Tørvekul. At fremstille disse Tørvekul var en god Næringsvej for de Byer, der havde Moser. Det var en ren Indtægt uden Afdrag.

Naar Sæden var lagt, drog Gaardmanden med hele Familien og Tjeneste-

folk til Mose og gravede Tørv hver Dag, helt til Højbjergningstiden.

De fleste Tørv blev anvendte til Kulbrænding. Man kørte de tørre Tørv Sammen i Miler. En Mile blev ordentlig sat med et Hul som en Skorsten i Midten, og paa Bunden af Milen blev der fra Skorstenen dannet eller sat fire Render, der gik ud til Udkanten.

Saaledes stod de til endt Kornhøst, saa skulde de brændes. Der blev nu kastet Ild ned i Midten, og Milen brændte saa længe, til alle Tørv var brændte i Gløder, saa blev den tildækket med vaade Græstørv, overfyldt med Vand og siden blev der kastet Jord paa, saa meget, at Milen var aldeles lufttæt.

Naar en Tid var gaaet, var Ilden dæmpet og Milen bleven kold, saa var Kullene Handelsvare og solgtes til Smeden. Prisen var 8 Ski-ling kurant for en Tønde, og en Mile kunde give 20-30 Tønder Kul. De fleste Kul leveredes til Haderslev og Omegn.

Uldvarer

Medens Omegnens Byer drev det med Kniplinger, saa bestod Husfliden i Rangstrup i Strikning af Uldvarer. Der strikkes Strømper, Vanter, Trøjer, Underbenklæder og Huer eller „Høller". Hele Familien strikkede den lange Vinter.

En Gaardmand i Rangstrup var særlig dygtig til at „Pregle Høller", hvilket han blev ved med hele sit Levned; han fik derfor Tilnavn „æ Hølmænd".

Fra Langelund og Øksgaard

I den gamle Retsprotokol for Hvidding Herred findes følgende Drabssag:

„Hendrik Hansen i Auxgaard stod i Dag den 22. September 1673 inden Ting og klagede, at hans salig Broder, Nis Hansen i Langelund, i Dag 14 Dage imellem Mandag og Tirsdag om Natten er myrdet paa Arnum Mark og begærede Forfindelse af Fogden, hvorledes han den Sag skal forfølge.

Fogden fandt det for otte Sandemænd, hvorpaa Hendrik Hansen i Dag første Ting lyste for otte Sandemænd.

Sex Mænd vandt, at de den 10. September havde været paa Arnum Mark og besigtiget et død Menneske. Det befandtes, at den Døde havde fem dødelige Vunder og Saar. De tre deraf var ovenfor hans højre Øre, det fjerde ovenfor hans højre Øje og det femte Saar var neden under hans højre Øre, hvilket var indstungen med en Kniv, og var han ganske nøgen undtagen to graa Strømper og sine Sko, og var han paa den højre Side i Hovedet ganske brun og blaa, saa han af slige Vunder sit Liv maatte tilsætte.

Efter at Hendrik Hansen den 6. og 20. Oktober havde gjort første og andet Krausel, har han i Dag den 3. November gjort sit tredje Krausel til de otte Sandemænd: at gøre deres Toug udi den Sag med hans salig Broder, som er myrdet paa Arnum Mark, og derfor i Dag begær Fylling, hvorfor Fogden tilkender Sandemændene deres Toug at fyldestgøre, som de før Gud og øvrighed agter at forsvare, som saa ogsaa skete paa efterfølgende Maade:

Eftersom Hendrik Hansen inden Tinge haver klaget, at hans Broder, salig Nis Hansen af Langelund, sidst forleden imellem den 8. og 9. September er myrdet paa Arnum Mark, og han den 10. dito er synet, og han havde fem dødelige Vunder, som Tingsvindet af Hvidding Herredsting den 22. September 1673 indeholder, som ogsaa erfares af Tingsvinde, udstedt af Nør Rangstrup Herredsting den 21. Oktober, at Nis Hansen, som død blev, om Aftenen, før han blev myrdet om Natten, var i Selskab med Nis Hansen Løit i Spandet Kro, og da lod forb. Nis Hansen Løit nogle Trudselsord falde og formente den anden, som død blev, at han ikke maatte drage hjem fra ham, og de to sad ene i Kroen, og Nis Hansen Løit har brugt Trudselsord, ligesom han er lovlig stævnet til Tinge og hverken er mødt eller ladet møde, hvorfor Sandemændene sværger Nis Hansen Løit et fuldt Mord over; hvilket de med opholden Finger og højeste Ed bekræfter.

Først den 6. Juli 1674 falder følgende Dom:

Jeg, Herredsfoged, gør herved vitterligt, at for mig har været i Retten den fattige syndige Fange Nis Hansen Løit, som ifølge Æftermaalsmandens Klage, de seks Mands og Sandemændenes Toug er svoren for fuldt Mord.

Og da han er bleven anholdt, fængslet og pinligen forhørt, saa har han ikke alene vedgaaet den morderiske Gerning, men bekendt, at han har forøvet Tyveri, hvorfor jeg herved dømmer Nis Hansen Løit udi Skarpretterens Haand, først stejle ham fra neden opad, derefter Hovedet at afhugge fra Kroppen, at stille og sættes paa Stejle; og for sit Tyveri en Galge at sætte og siden Kroppen paa Stejl og Hjul at ligge, samt sit Gods være forbrudt, halvt til Kongen og halvt til den Dødes næste Arvinger.

* * *

Nis Kok og Kone, der gik rundt med Hvedebrød, boede paa Mellerup Mark. De fik smitsom Sygdom, Huset blev afspærret, og der skulde saa leveres Mad til dem fra den nærmeste Omegn. Men da der var gaaet en Tid, blev de Syge glemte, saa de maatte leve af en Kurv Hvedebrød („Kage“), som Konen for længere Tid siden skulde været ud med at sælge, nu kom det gamle, tørre dem til gode.

Da de siden blev sunde, saa sagte Nis Kok: „Vi kender nok Agerskov Sogns Traktater, de hungerkvæler dem, og saa kun ind ad Evighed med dem - havde vi ikke haft Kurven, saa havde vi været i Evighed alle sammen.“

Galsted

Sagnet fortæller, at Byen før laa et længere Stykke i Øster. Marken, hvorpaa den før laa, hedder endnu Gammelby; den blev afbrændt i en af de mange Krige i det syttende Aarhundrede.

Da de Brandlidte skulde bygge paa ny, blev de paa Grandet enige om at flytte Byen hen til den nuværende Plads. De begyndte først at grave efter Vand og sætte Brønde, og som de var i Lav

med dette Arbejde, kom der en Mand fra Hyrup, der meget forundrede sig over, at de vilde bo her, og sagde til dem, at det var et galt Sted; saaledes fik Byen sit Navn Galsted.

Nord for Galsted er en Mark, der kaldes Fruepold. Der skal have staaet en Borg; man finder der endnu Rester af Teglsten.

Mellem Rangstrup og Skolen er der en lille Høj, som kaldes Kaarbjerg. Derinde sidder en gammel Kone og spinder; der lever endnu ældre Folk, som har hørt Rokken snurre.

Her ved Galsted maa ikke glemmes det i forrige Aarhundrede saa velbekendte Navn Hans Lauritzen, velkendt over den største Del af Halvøen.

Han var født omkring 1780 i Nørre Ønlev i Ris Sogn i et meget fattigt Hjem og fik ingen Skolegang. Da han var 11 Aar, begyndte han at handle med Strømper, og for at faa begyndt laante han 10 Daler. I 25 Aar gik han paa sine Ben rundt i Jylland, især i Hammerum Herred, for at opkøbe Uldvarer, Strøm-

per, Vanter, Trøjer, „Høller" og Undertøj.

I Begyndelsen af Aarhundredet blev han Gaardejer i Galsted, og nu kørte han rundt i Jylland i 30 Aar og opkøbte alt, hvad der fandtes, han købte aarlig for over 100,000 Rigsdaler Uldvarer, der saa med Fragtmænd blev sendte dels til Galsted, dels til Sydslesvig, Holsten og Hamborg, og der fordelt til unge Mennesker, der gik rundt fra Hus til Hus for at sælge disse. Halvdelen af de Uldvarer, som Jylland udførte, gik igennem Hans Lauritzens Hænder.

Siden hen i Tiden handlede han ogsaa med Stude. For de Penge, han fortjente, købte han Gaarde i Galsted, saa en Tid ejede han det meste af Byen. At han, der havde set saameget, blev Egnens fremmeligste Landmænd, følger af sig selv, og han omtales baade af Aagaard og Dalgas i Ribe Amts Beskrivelse som den første, der brugte Mosekultur og lavede Markmøddinger, ligesom han ogsaa anvendte Faskiner til at aflede Vand af de sumpede Enge.

Min Tak til „Dannevirke“

Ja, Tak fordi du gæstfrit aabner dine Spalter for de gamle Minder, saa de bevarer fra at kastes i ned Glemselens store Fællesgrav; thi for hver en af de Gamle, gaar en Del Minder tabte.

Der siges, at naar vi gaar bort, faar vi intet med os, men hvad veed vi? Om vi fra Jordelivet tager Minderne med? Minder om den Kærlighed, vi har nydt?

Jo ældre vi bliver, des mere lever vi i Minderne, saa vi vænnes mod Slutningen til et Liv i Minderne henede -, skulde dette ikke være et Tegn paa, at disse gør os Følgeskab hinsides?

I hvert Fald vil vi bevare de gode, glade og kærlige Minder og leve paa disse, og saa sandt som Livet evig vedbliver, saa vil Vorherre i sin Visdom bestemme, om vi hist har Brug for disse.

Og saa til Slutning min inderligste Tak til mit jævnaldrende og kære „Dannevirke“ - ja, 12 Dage er du ældre - vi er begge i den 72. Aargang. Og kær - ja, naar man har læst dig, helt siden man ikke var større end en Træs-ko, saa vil denne Kærlighed let forstaas. Og har vi været i Havsnød, men ikke er strandede, saa vil vi ende med at mindes det Digt af --bb-- som findes først paa første Side i det første Nummer af „Dannevirke“ den 15. Juni, 1838:

„Dannevirke“

I fjerne Oldtids Dage
Den ædle Dannebod
Et Dannevirke rejste
Mod Vold og Overmod. –
Den Mur, som mægtig knejste,
I Muld er sunken hen:
Men Aanden, som den rejste.
End overlever den. –

Navneregister

Herunder en liste over de personer, med sideangivelse, der er omtalt i bogen.

Amtsprovst Høxbro; 25	Hans Lautrup; 7	Jørgen Wind; 35
Anders Andersen; 35	Hans Lund; 26	Katrin Severin; 20
Anders Vindfeld; 12	Hans Madsen; 37	Kjesten Krokone; 37
Ann Stoffers; 20	Hans Olufsen; 8	Kjesten Krokun; 20
Anna Catharina Bundesen; 28	Hans Outsen; 8; 20	Knud Fuglekonge; 34
Anne Bojsen; 20	Hans Poulsen; 6; 29; 30	Knud Aagaard; 23
Anne Johannes; 11	Hans Poulsens; 30	Kresten Alslev; 20
Anthonius Davidsøn	Hans Refslunds; 24	Krigsraad Camerer; 18
Foss Ripensis; 11	Hans Skolemester; 7	Kristen Lautrup; 34
Biskop Block; 13	Hendrik Hansen; 39; 40	Kristian Dall; 34
Biskop Hjort; 25	Hr. Evald; 25	Kromand Baggesen; 34
Biskop Thura; 29	Hr. Mecklenborgs; 18	Kromand Møller; 34
Biskopperne Brorson; 12	Hr. Peders; 7	Krüger; 34
Bunde Madsen; 6; 7	Ifver Hansens; 36	L. B. Poulsen; 31
Bunde Nissen; 7	Iver Bundsen; 7	Landmaaler Lund; 23
Bunde Refslund; 4; 31	Iver Johansen; 34	Las Jensen; 8
Bøttchers; 29	Iver Michelsen; 28	Laurids Jensen; 6
Chresten Jepsen; 8	Iver Mikkelsen; 7	Laurids Nielsen Dam; 25
Christian Ottesen	Jakob Arnum; 31	Laurids Skau; 35
Riese; 11	Jakob Rasmussen; 37	Laus Lassen; 12
Christian Petersen; 28	Jef Skrydstrups; 7	Laust Gaardes; 5
Conradi; 15	Jens Gaarde; 26	Laust Møller; 30
Dalgas; 41	Jens Hansen; 6; 29; 30	Lautrup; 28; 34
de Skadborg Piger; 33	Jens Lautrup; 20; 34	Leene Sal. Hans
Dinnis Bundsen; 7	Jens Lautrup; 34	Bundsens; 16
Dinnis Hansen; 7	Jens Skolemester; 18	Lorentz Berthelsen; 35
Dr. O. Nielsen; 32	Jens Yvsen; 7	Lorenz Outzen; 27
Dr. Ole Worm; 10	Jep Bundsen; 7	Mads Jakob
Dyssel; 23	Jep Hansen; 6	Bundesen; 27
Elias Skrædder; 36	Jep Pedersens; 36	Malone Hans Jenses; 16
Ellen; 20	Jep Petersen; 35	Maren Hanses; 27
Erik; 13	Jes Enemark; 37	Maren Hanses Lykke; 27
Erik Munk; 13	Jes Hansen; 11	Maren Ivers; 7
Eriks Steen; 13	Jes Nielsen; 18	Maren Madses; 27; 28
Frederikke	Jes Svendsens Kone; 18	Maren Pedersdatter; 17
Stephansen; 26	Jesper Callesens; 6	Maren Skade; 7; 33
Gamle Andreas; 30	Joh. Monrad Reimer; 17	Mariane Ivers; 28
Gamle H. S.; 13	Joh. Snell; 26	Mariane Torstens; 7
Grev Reventlow; 38	Johan Reimers; 37	Mathias Refslund; 26; 35
Gaardejer Petersen; 23	Johannes Jepsen; 6	Michel Hiensen; 28
H. Peers; 7	Johannes Johnsen	Mikkel Hejnsen; 7
Hanne Mari; 20	Snell; 11	Monrath; 17
Hans Andersen; 34	Johannes Snell; 7; 11	Morten Eskesen; 31; 32
Hans Clausen Aalling; 33	John Kagemand; 39	Nicolai Wulff; 16
Hans Clemmesen; 6; 23	Jonas Pedersen; 7	Niels Andersen; 17
Hans Hansen; 11; 17	Jonas Pedersøn; 11	Niels Nielsen; 6
Hans Hejsel; 36	Jonas Petri Snell; 10	Nils Hansen; 25
Hans Jensen; 36	Jørgen Jepsen; 6	Nis Bundsen; 6
Hans Krüger; 32; 34; 35	Jørgen Jespersen; 39	Nis Hansen; 39; 40
Hans Lauritzen; 41	Jørgen Jessen; 35	Nis Hansen Løit; 40
	Jørgen Top; 37	Nis Kok og Kone; 40

Nis Langelund; 6
Nis Poulsen; 35
Nis Pug; 30
Nis Thorsmark; 26
O. Riese; 11
Otte Christian Riese; 11
Otto Riese; 6; 12; 36
P. Lautrup; 28
Pastor Nislef; 23
Pastor Vaupel; 27
Peder Gregersen; 35
Peder Hansen; 25; 35
Peder Hansen
    Lautrup; 25
Peder Jacobsen; 18
Peder Jerresen; 13
Peder Johnsen; 29
Peder Lautrup; 7; 28; 30
Peder Mathiesen; 35
Per Bundsen; 6

Per Christensen; 6
Per Hansen; 7
Per Top; 37
Peter Gaarde; 25
Peter Nissen; 26
Peter Thøjsen; 5; 36
Petrus Mathiæ; 11
Poul Madzen; 26
Provst Freucken; 16
Provst Gutfeldt; 12
Provst Matzen; 35
Provst O. Rieses; 12
Pæ Skrejer; 20
Pær Jejer Jæger; 20
Pær Jøsterby; 20
Pær Thamsen; 20
Pær Vesterby; 20
Ridder Tuko
    Esbensen; 28
S. G. Holm; 16

Schrader; 15
Sinneth Alslev; 36
Slægten Holm; 7
Sognefoged Hørlück; 17
Stoffers Bøvs; 20
Svoger Lorens; 31
Søren Hansen; 35
Søren Poulsen; 13
Thomas Nielsens; 6
Thomas Refslunds; 7
Thorkildus Madsen; 11
Tomas Nissen; 15
Truels Hansen; 35
Tychsen; 15
Tyge Nissen; 6
Tærsten Persen; 8
Uffe Iversen; 6
æ Hølmand; 39
Aagaard; 23; 24; 41